

Rasprave o rekonstrukciji Gradskog dvorca u Berlinu

Disopra, Lena

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:504822>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za filozofiju

Odsjek za povijest umjetnosti

Interdisciplinarni diplomski rad

RASPRAVE O REKONSTRUKCIJI GRADSKOG DVORCA U
BERLINU

Lena Disopra

Mentori:

prof. dr. sc. Nadežda Čačinović, prof. em.

dipl. ing. arh., prof. dr. sc. Zlatko Jurić, red. prof.

ZAGREB, 2021.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

RASPRAVE O REKONSTRUKCIJI GRADSKOG DVORCA U BERLINU

Discussions on reconstruction of the Berlin Palace

Lena Disopra

SAŽETAK

Godine 2020. dovršena je rekonstrukcija berlinskog Gradskog dvorca oštećenog u bombardiranju u Drugom svjetskom ratu te srušenog u vrijeme Demokratske Republike Njemačke 1950. godine. Arhitekt Francesco Stella projektirao je novu građevinu prema osnovnoj stereometriji uništenog dvorca oblikujući istočnu fasadu u suvremenom rješenju, a preostale tri kao faksimile oživljavajući tako izgled izgubljene građevine. Na istom mjestu je 1976. godine bila sagrađena Palača Republike u kojoj je zasjedao istočnonjemački parlament, porušena između 2006. i 2008. godine. Nakon pada Berlinskog zida poduzetnik Wilhelm von Boddien osnovao je Udrugu za promicanje berlinskog dvorca te inicirao postavljanje kulise oko Palače Republike sa zadatkom evociranja baroknog izgleda uništenog dvorca. Nova građevina u vlasništvu Zaklade za Humboldtov forum u berlinskom dvorcu prema odluci Bundestaga iz 2002. godine predstavlja centar posvećen izvaneuropskim kulturama. U jukstapoziciji s visokom europskom umjetnošću Muzejskog otoka zaokružuje ideju da čitav otok na rijeci Spree bude dom znanosti i umjetnosti pripisanu kralju Friedrichu Wilhelmu IV. Odluka o rekonstrukciji izazvala je polemike koje zastupaju različita stajališta o opravdanosti podizanja građevine koja svojom formom rekreira izgled spomenika koji se dovodi u vezu s pruskim kolonijalizmom. Gradeći poglavlja oko tri osnovna pitanja autentičnosti, neokolonijalizma i revizionizma, ovaj rad analizira ključne tekstove koji su se kritički bavili temom skicirajući kulturno-politički kontekst unutar kojega je rekonstrukcija bila moguća.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: 58 stranica, 23 reprodukcije. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: autentičnost, Francesco Stella, Gradski dvorac, Humboldtov forum, neokolonijalizam, Palača Republike, rekonstrukcija, revizionizam

Mentori: prof. dr. sc. Čačinović, Nadežda; dipl. ing. arh., dr. sc. Jurić, Zlatko

Ocjenjivači: prof. dr. sc. Čačinović, Nadežda; dipl. ing. arh., prof. dr. sc. Jurić, Zlatko; prof. dr. sc. Špičić, Marko

Datum prijave rada: 1. 1. 2021./ 2. 2. 2021. _____

Datum predaje rada: 9. 2. 2021. _____

Datum obrane rada: 12. 2. 2021. _____

Ocjena: Izvrstan (5) _____

Ja, Lena Disopra, diplomantica na Znanstvenom smjeru diplomskog studija filozofije te Istraživačkom smjeru – modul Konzervatorstvo diplomskog studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom Rasprave o rekonstrukciji Gradskog dvorca u Berlinu rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, [19. 2. 2021.] Vlastoručni potpis

Sadržaj:

Uvod: Arhitektura u sjecištu društvenih identiteta.....	2
1. Sudbina jednog gradskog središta kroz stoljeća.....	8
1.1. Gradski dvorac.....	8
1.2. Palača Republike.....	12
1.3. Humboldtov forum.....	17
2. Poimanja autentičnosti.....	21
2.1. Pojam kulturnog nasljeđa kao predmet narativa.....	21
2.2. Autentična kopija.....	24
2.3. Ekspanzionistički kozmopolitizam.....	27
3. Pitanje neokolonijalizma.....	29
3.1. Aktivisti protiv Humboldtova foruma.....	29
3.2. Pregovori historije i kulturnih politika.....	32
3.3. Osuda kolonijalne prošlosti.....	35
4. Pitanje revizionizma.....	38
4.1. Transformacija konfliktne memorije.....	38
4.2. Novi spomenik njemačkoj povijesti.....	40
4.3. Dijalektika praznina.....	43
Zaključak.....	47
Prilozi.....	53
Popis literature.....	53
Popis slikovnih priloga.....	55
Summary.....	58

1. Dvorište Humboldtova foruma u vrijeme rekonstrukcije, srpanj 2018.

Uvod: Arhitektura u sjecištu društvenih identiteta

Analizirajući rekonstrukciju berlinskog Gradskog dvorca (sl. 1 i 2) te osnivanje Humboldtovog foruma ovaj rad će dotaknuti osnovne ideje koje se kritički pojavljuju u raspravama o projektu slijedeći tezu Manfreda Tafuria o arhitekturi kao izrazu historijskog momenta: „*One can accept or reject a certain chain of historical facts only after having put the questions: what does it tell us about the hidden reasons determining architectural choices, and what present contradiction does it bring to light?*”¹ Obradit će sudbinu specifičnog urbanog locusa od srednjeg vijeka naovamo te tri osnovne kontradikcije (autentičnost, neokolonijalizam i revizionizam) na koje nailazimo u ključnim tekstovima koji se bave temom, kako bi se pokušao skicirati odgovor na pitanje o razlozima poduhvata.

2. Humboldtov forum, unutrašnje dvorište s elementima suvremene i klasične arhitekture.

---

¹ Tafuri, 1980., 230.

Godine 2020. u Berlinu je dovršena rekonstrukcija Gradskog dvorca, oštećenog u bombardiranju u Drugom svjetskom ratu te potpuno uništenom po svršetku rata kada na tom prostoru niče Trg Marxa i Engelsa, preimenovan u Schlossplatz 1994.,² a između 1973. i 1976. godine Palača Republike, u kojoj je zasjedao istočnonjemački parlament, porušena između 2006. i 2008. godine. Novi dvorac je prema projektu arhitekta Francesca Stelle realiziran na način da su oko betonske strukture, oblikovane jedna vanjska fasada sa suvremenim rješenjem i tri fasade koje u potpunosti nalikuju originalu, oživljavajući tako izgled izgubljene građevine. Prema odluci Bundestaga iz 2002. godine predstavlja centar posvećen izvaneuropskim kulturama,³ nazvan prema braći Alexanderu i Wilhelmu von Humboldt. Reinsencija uništenog spomenika izazvala je polemike koje zastupaju različita stajališta o opravdanosti rekonstrukcije.

Jedno od pitanja koja se postavljaju u kontekstu korištenja metode u ovome slučaju jest pitanje autentičnosti. Još 1993. godine Hanno-Walter Kruft osvrćući se na javnu diskusiju o rekonstrukcijama nakon njemačkog ujedinjenja upozorio je na opasnost služenja metodom u svrhu osiguravanja identiteta putem potiskivanja povijesti.⁴ Umjesto rekonstrukcije Gradskog dvorca predložio je gradnju nove građevine koja bi dimenzijama odgovarala izgubljenom spomeniku.⁵ Prema Kruftovim riječima: „*Povijest bi tako postala ,transparentnom', a da ne bude revizionistička.*”⁶ Poduzetnik Wilhelm von Boddien, inicijator projekta i osnivač Udruge za promicanje berlinskog dvorca,⁷ ponovnu gradnju dvorca vidio je ključnom u povratku identiteta berlinskom povijesnom centru.⁸ Američki povjesničar arhitekture John V. Maciuiika drži kulturno nasljeđe predmetom narativa podložnim reinterpretacijama⁹ te zapaža potencijal za rekreiranjem ključnih momenata u arhitekturi unutar ideje o nelinearnosti historije.¹⁰ No, uviđa i da rastući broj faksimila pridonosi pretvaranju gradskih središta u muzejske spektakle.¹¹ Analizirajući konceptualne okvire Humboldtova Forumu u zajedničkom radu *Phantom palaces: Prussian centralities and Humboldtian spectres*, antropolog Jonas Tinius te

---

2 Von Buttlar, 2007., 22–23.

3 Carlos Albuquerque, *Berlinski dvorac kao mjesto inscenacije*. Mrežna stranica *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/hr/berlinski-dvorac-kao-mjesto-inscenacije/a-4079031> (pregledano 22. rujna 2020.).

4 Kruft, 1993., 57f.

5 Isto.

6 Isto.

7 Izvorni naziv udruge je Förderverein Berliner Schloss e.V., a engleski prijevod Association Berliner Schloss e.V.

8 Studemann, 2019., 20.

9 Maciuiika, 2014., 239.

10 Isto., 244.

11 Isto., 240.

umjetnica i povjesničarka umjetnosti Khadija von Zinnenburg Carroll kroz dvije osi, prostornu horizontalnost i temporalnu vertikalnost, iznose tezu kako je novi dvorac prezentiran kao spomenik njemačkoj povijesti, no selektivno upamćenoj.¹²

3. Humboldtov forum, pogled na zapadnu fasadu u srpnju 2020.

Humboldtov forum (sl. 3), budući centar za istraživanje neeuropskih kultura, novi je dom dahlemskih etnoloških zbirki, stečevine kolonijalnog doba, zbog čega se od početka gradnje 2013. godine nalazi na meti prosvjednika. Aktivistička skupina No Humboldt 21! kroz različite inicijative djeluje na isticanju problematičnih točaka projekta napose pitanja neokolonijalizma: „*The dialogue concerning the future homes of the plundered art and the colonial loot must be sought with the descendants of the artists and the legal owners of the exhibits. This is particularly important regarding the stolen human remains, which are*

---

¹² Tinius i Carroll, 2020., 92.

currently to be found in the possession of the ‚Preußischer Kulturbesitz‘ foundation.’¹³ U manifestu kolektiva koji se predstavlja kao Coalition of Cultural Workers Against the Humboldt Forum osuđeno je postavljanje križa na kupolu glavnog pročelja kao simbola imperijalizma i kršćanske dominacije (sl. 4 i 5).¹⁴ Križ kao posljednji element dovršenja arhitektonske cjeline, za čelnu osobu projekta Wilhelma von Boddiena znak je pomirenja i suosjećanja među narodima (sl. 6).¹⁵ Friedrich von Bose, kustos interdisciplinarnog izložbenog prostora u novoizgrađenom dvorcu, Humboldtova laboratorija, smatra da se sužavanjem pogleda na sakupljanje etnografskih artefakata na nasilne prakse, zapravo gubi iz vida važan epistemološki aspekt u smislu proizvodnje znanja, a to je učešće ondašnjih etnologa u konstruiranju režima reprezentacije neeuropskih kultura kao „drugih”.¹⁶ Znatiželju etnologa veže uz berlinsku tradiciju znanstvene znatiželje prema nepoznatome utemeljenu u tradiciji *Kunstammer*¹⁷ te univerzalnog muzeja.¹⁸ Kwame Opoku, autor niza polemičkih tekstova na portalu *Modern Ghana* piše kako su branitelji projekta neumorni u osmišljavanju slogana i koncepata, poput ideje univerzalnog muzeja ili još paradoksalnije ideje o zajedničkom naslijeđu, koji bi trebali zaštititi ilegalno posjedovanje kulturnih artefakata.¹⁹

Povjesničar umjetnosti Adrian von Buttlar 2007. godine objavljuje kapitalni članak *Berlin's Castle Versus Palace* prema predavanju iz 2006. godine održanom na Sveučilištu Columbia.²⁰ Govoreći o novom identitetu nacije koji je tek trebalo uspostaviti nakon rušenja Berlinskog zida, primjećuje Buttlar, važno je bilo stvoriti prikladnu povijest za njemačku budućnost.²¹ Teorijski princip kritičke rekonstrukcije Dietera Hoffmann-Axthelma za koji se zalagao arhitekt Hans Stimmann postao je temelj za izradu plana prema kojemu je valjalo obnoviti povijesno središte,²² a neokonzervativna inspiracija za novi europski grad bio je

13 *Stop the planned construction of The Humboldt Forum in the Berlin Palace*. Mrežna stranica *No Humboldt 21!*, <https://www.no-humboldt21.de/resolution/english/> (pregledano 22. rujna 2020.).

14 *Tear It Down and Turn It Upside Down!* Mrežna stranica *Coalition of Cultural Workers Against the Humboldt Forum*, <https://ccwah.info/statements/statement/> (pregledano 20. siječnja 2021.).

15 Wilhelm von Boddien, *A symbol of reconciliation*. Mrežna stranica *Humboldt Forum*, <https://www.humboldtforum.org/en/magazin/artikel/a-symbol-of-reconciliation/> (pregledano 22. rujna 2020.).

16 Friedrich von Bose, *The Making of Berlin's Humboldt-Forum: Negotiating History and the Cultural Politics of Place*. Mrežna stranica *Darkmatter*, <http://www.darkmatter101.org/site/2013/11/18/the-making-of-berlin%E2%80%99s-humboldt-forum-negotiating-history-and-the-cultural-politics-of-place/> (pregledano 22. rujna 2020.).

17 Hrvatski prijevod je „kabinet čuda”.

18 Isto.

19 Kwame Opoku, *Looted/Stolen Cultural Artefacts Declared „Shared Legacy”*. Mrežna stranica *No Humboldt 21!*, https://www.no-humboldt21.de/wp-content/uploads/2015/08/Opoku_SHARED_HERITAGE-4..pdf (pregledano 22. rujna 2020.).

20 Izvorni naziv je Columbia University.

21 Von Buttlar, 2007., 14.

22 Penezić, 2002.

nanovo otkriveni mit o pruskoj prošlosti.²³ Tinius i Caroll čin rušenja Palače Republike nazivaju arhitektonskim ikonoklazmom u čijoj pozadini stoji utjecajni lobi privatnih investitora.²⁴ U istom zborniku profesor globalnih studija Jonathan Bach zapaža kako prostor novoizgrađenog dvorca, obilježen burnom prošlošću koja danas služi kao diskurzivni okvir, ali i akumulator nacionalnog i internacionalnog imaginarija, skriva prazninu, (ne)mjesto kolektivne memorije, koje u sebi nosi potencijal transformiranja, komuniciranja te interpretiranja historijske datosti.²⁵

4. Coalition of Cultural Workers Against the Humboldt forum, transparenti povodom otvorenja Humboldtova foruma.

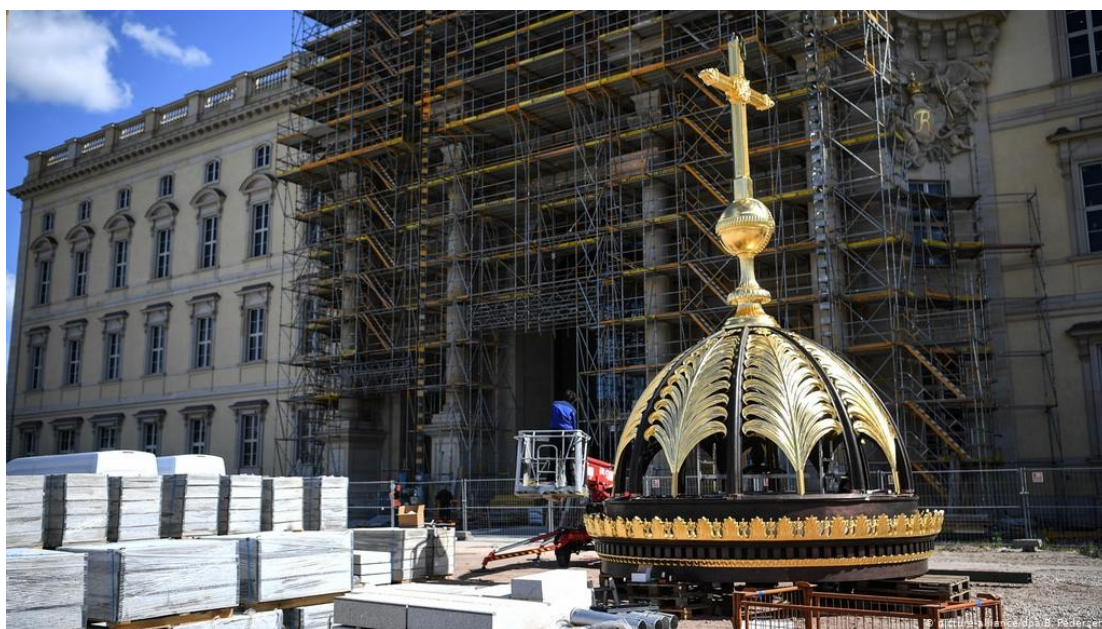
23 Von Buttlar, 2007., 21–22.

24 Tinius i Carroll, 2020., 92.

25 Bach, 2020., 79–89.

5. Coalition of Cultural Workers Against the Humboldt Forum, transparent.

6. Križ kupole Humboldtova foruma prije postavljanja u svibnju 2020. godine.

1. Sudbina jednog gradskog središta kroz stoljeća

1.1. Gradski dvorac

Zwing Cölln, kasnosrednjovjekovna utvrda Hohenzollerna, obitelji brandenburških markgrofova i izbornih knezova Svetog Rimskog Carstva, nastaje 1443. godine na obali rijeke Spree u blizini drvenog mosta na rubnom dijelu dvojnog naselja, koje su činile općine Cölln i Berlin.²⁶ Građevina s istočne strane inkorporirana u zidine Cöllna kontrolirala je trgovačke puteve između Francuske i Poljske.²⁷ Tijekom stoljeća doživjela je brojne pregradnje pa je krajnji rezultat bio stilski heterogeni dvorac pravokutna tlocrta s dogradnjama, dva unutrašnja dvorišta i četiri etaže. Godine 1465. uz istočnu fasadu dograđena je kapela čiji gornji kat s gotičkim svodovima u 19. stoljeću arhitekt Karl Friedrich Schinkel prenamjenjuje u privatne odaje prijestolonasljednika Friedricha Wilhelma IV.²⁸ U 16. stoljeću za Joachima II. Zwing Cölln doživljava rušenje u velikoj mjeri da bi na njegovom mjestu nikla palača po uzoru na flamansko-nizozemsku renesansu s južne strane povezana sa zgradom dominikanskog samostana, a sa sjeverne s velikim vrtom na čijem mjestu su danas Lustgarten i Muzejski otok.²⁹ U 17. i 18. stoljeću prostor se formira u centar Berlina kada su se gradu pripojile općine Dorotheenstadt, Friedrichstadt i Friedrichswerder.³⁰ Preobrazbu renesansne palače u raskošni barokni dvorac s uzorima u talijanskom i francuskom baroku vodio je arhitekt i skulptor Andreas Schlüter za vladavine izbornog kneza Friedricha III., koji se okrunio kao pruski kralj Friedrich I. u Königsbergu 1701. godine. Godinu dana prije početka radova na dvorcu nastaje Schlüterov konjanički spomenik budućem kralju koji je okrenut prema građevini stajao pred južnom fasadom.³¹ Konjanik ogrnut plaštom sa žezlom u spuštеноj desnoj ruci usmjerenim prema gradu, kao simbolom moći nad buntovnim Berlinčanima, bio je postavljen na bazu s baltičkim pomeranskim gradovima prikazanim kroz četiri okovane figure.³² Za potrebe izgradnje koja je započeta 1699. godine brodovima se dopremao

---

26 *Short Architectural History*. Mrežna stranica *Association Berliner Schloss e.V.*, <https://berliner-schloss.de/en/palace-history/short-architectural-history/> (pregledano 22. rujna 2020.).

27 Isto.

28 Isto.

29 Von Buttlar, 2007., 18.

30 *Short Architectural History*. Mrežna stranica *Association Berliner Schloss e.V.*, <https://berliner-schloss.de/en/palace-history/short-architectural-history/> (pregledano 22. rujna 2020.).

31 Isto.

32 Isto.

saksonski pješčenjak plovnim putovima rijeka Elbe i Havel do Spree.³³ Desetak godina kasnije u sklopu zapadnog proširenja koje je izveo švedski arhitekt Johann Eosander von Göthe,³⁴ kada je površina dvorca udvostručena i zadobiva svoj prepoznatljivi izgled, nastaje monumentalni portal iznad kojega je između 1845. i 1853.³⁵ godine arhitekt Friedrich August Stüler u suradnji sa skulptorom Johannom Gottfriedom Schadowom podigao kupolu prema Schinkelovim nacrtima.³⁶ Eosanderov portal izrađen po uzoru na slavluk Septimija Severa s dva jednaka i srednjim višim polukružno zaključenim otvorom flankiranim sa četiri stupa na visokim bazama i reljefima, skrivao je cisterne za opskrbu vodom (sl. 7).³⁷ U 19. stoljeću projekti arhitekta Karla Friedricha Schinkela značajno su oblikovali područje oko građevine. Gradi Altes Museum na sjevernoj strani Lustgartena, koji je obnovio vrativši mu funkciju vrta nakon što je više od stotinu godina služio isključivo kao prostor za parade, Schlossbrücke, most prema baroknoj ulici Unter den Linden te je redizajnirao katedralu³⁸ koja se nalazi s istočne strane parka.³⁹

Nakon abdikacije cara Wilhelma II., za Weimarske Republike,⁴⁰ dvorac je pretvoren u muzej. U studenom 1918. godine, nedugo nakon izlaska iz zatvora, jedan od osnivača Komunističke partije Njemačke Karl Liebknecht, proglasio je s balkona Portala IV koji je gledao prema Lustgartenu Socijalističku Republiku Njemačku, u trenutku kada je Philipp Scheidemann u Reichstagu već bio proglasio Njemačku Republiku.⁴¹ Zbog povijesnog značaja Portal IV je sačuvan nakon rušenja te ugrađen u zgradu Državnog vijeća⁴² Demokratske Republike Njemačke u kojoj je kasnije privremeno bilo i sjedište kancelara Gerharda Schrödera, a od 2005. godine u njoj se nalazi Europska škola *managementa* i tehnologije (sl. 8).⁴³

33 The Berliner Schloss Post, 2017., 15.

34 *Short Architectural History*. Mrežna stranica *Association Berliner Schloss e.V.*, <https://berliner-schloss.de/en/palace-history/short-architectural-history/> (pregledano 22. rujna 2020.). „*In the third year of Friedrich Wilhelm's reign, the Palace was completed by Eosander's successor, Martin Heinrich Böhme, a student of Schlüter's.*”

35 Parzinger, 2011., 14.

36 The Berliner Schloss Post, 2017., 6.

37 Isto.

38 Izvorni naziv je Berliner Dom. Klasicističku građevinu su arhitekti Julius i Otto Raschdorff zamijenili neorenesansnom građevinom između 1894. i 1905. godine.

39 Sandes, 2012., 8.

40 Povijesni, kolokvijalni naziv za Njemačku Republiku.

41 I nakon abdikacije cara u studenom 1918. zadržano je službeno ime Deutsches Reich s tim da se naziv Reich ne prevodi nužno kao carstvo, već je vezan uz teritorij koji se označavao kao njemački. Može se prevesti i kao Njemačka Država.

42 Njemački naziv je Staatsratsgebäude, a engleski State Council Building.

43 Von Buttlar, 2007., 17.

7. Gradski dvorac u Berlinu oko 1900. godine, pogled na zapadno pročelje i Eosanderov portal.

8. Portal IV Gradskog dvorca na nekadašnjoj zgradi Državnog vijeća u Berlinu.

9. i 10. Gradski dvorac u Berlinu, ratna stradanja i miniranje 1950. godine.

Nacisti nisu pokazali veliki interes za korištenjem Gradskog dvorca, izuzevši Lustgartena koji se u njihovo vrijeme nanovo našao u funkciji paradnog terena, ali osnutkom Njemačke Demokratske Republike dvorac postaje simbol tradicije koja je iznjedrila nacionalsocijalizam.⁴⁴ Oštećen je u savezničkom bombardiranju 1944. godine i ponovo u velikom požaru 1945. godine, no nije bio u nepopravljivom stanju (sl. 9.).⁴⁵ Nakon rata je u njemu održano nekoliko izložbi među kojima i izložba o obnovi Berlina.⁴⁶ U kontekstu preobrazbe grada u poslijeratnom periodu prostor na kojemu se nalazio imao je važnu ulogu, ne samo iz razloga što se radilo o gradskom središtu, već i zbog negativne simbolike koju je građevina nosila. Uništavanje vrijednog spomenika zbog njegova problematičnog značenja nažalost nije bio događaj bez presedana, radilo se o uvriježenoj praksi koja se koristi kada se želi neku pojavu, događaj ili osobu izbrisati iz kolektivne memorije.⁴⁷

Postupak rušenja počinje u rujnu 1950. godine prema nalogu tadašnjeg vođe Partije socijalističkog jedinstva Njemačke⁴⁸ Waltera Ulbrichta te traje otprilike šest mjeseci (sl. 10).⁴⁹ O događaju von Buttlar piše: „*In 1950, courageous citizens on both sides of the border, most of them experts, had protested its demolition, but memories of the Castle soon vanished: the re-educated younger generations in both German states detested Prussian history, the Hohenzollern Dynasty, and especially the imperial époque.*”⁵⁰ Većina građevinske šute zakopana je izvan grada,⁵¹ a dio skulptura završio je po muzejima.⁵²

1.2. Palača Republike

Prije samog čina rušenja javili su se prvi nerealizirani prijedlozi koji su trebali odrediti sudbinu prostora, prijedlog arhitekta Richarda Paulicka da se dvorac sačuva te prenamijeni u Forum demokracije te onaj arhitekta Helmuta Henniga da se dvorac sruši kako bi se podigla

---

44 Isto, 20.

45 Sandes, 2012., 8.

46 Isto.

47 Isto, 12–13.

48 Njemački naziv je Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, a engleski The Socialist Unity Party of Germany.

49 Becky Holland, *The Stadtschloss*. Mrežna stranica *Berlin: divided city*, <https://berlindividedcity.wordpress.com/2013/03/14/the-stadtschloss-the-royal-palace/> (pregledano 22. rujna 2020.).

50 Von Buttlar, 2007., 21.

51 Isto, 18. „*For months, thousands of trucks carried the rubble, including the precious stone sculpture and ornamentation into the desert miles outside the town, where they were silently buried.*”

52 Sandes, 2012., 9.

nova Centralna zgrada⁵³ u kojoj bi bilo smješteno sjedište nove vlade.⁵⁴ Nizom eksplozija kojima je miniran Gradski dvorac krajem 1950. godine obilježeno je stvaranje novog režima i ubrzo je idejom za buduću gradnju dominirala slika staljinističkog nebodera, koji je kao simbol socijalističke budućnosti trebao biti najviša zgrada u Njemačkoj.⁵⁵ Walter Ulbricht je namjeravao neboder podignuti preko rijeke na osi koja se proteže od Brandenburških vrata nekadašnjim Staljinovima bulevarom, a oslobođeni prostor na otoku rijeke Spree je zajedno s Lustgartenom planirao pretvoriti u paradni trg za ogromnu masu ljudi, prostraniji od Crvenog trga u Moskvi, stvarajući tako protutežu imperijalnoj simbolici srušenog dvorca Hohenzollerna.⁵⁶ Projekt arhitekta Hermanna Henselmanna za modernističku Centralnu zgradu vlade odobren je 1959. godine te otkazan samo dvije godine nakon, a umjesto vertikale staljinističkog nebodera podignut je TV toranj u blizini Alexanderplatza 1964. godine.⁵⁷

11. Parada pred Palačom Republike 1986. godine.

---

53 Njemački naziv je Zentrales Gebäude, a engleski Central Building.

54 Bach, 2020., 81–82.

55 Isto, 82.

56 Isto, 82–83.

57 Isto, 85.

Palača Republike, sjedište istočnonjemačkog parlamenta, službeno je otvorena u travnju 1976. godine (sl. 11).⁵⁸ Vrlo brzo je stekla popularnost među Berlinčanima zbog svoje specifične funkcije „kuće naroda”.⁵⁹ „Erichs Lampenladen” (sl. 12),⁶⁰ naziv nastao prema imenu novog vođe Partije socijalističkog jedinstva i predsjednika Državnog vijeća Erichu Honeckeru, referirao se na tisuće rasvjetnih tijela unutar palače u ironijskom raskoraku s nestašicom električne energije u ostatku države.⁶¹ Građena je između 1973. i 1976. godine u dva šesterokatna krila nejednakih dimenzija oko etažu nižeg središnjeg tijela te su u njoj bili smješteni različiti sadržaji, od prostorija istočnonjemačkog parlamenta preko javnih sadržaja poput kazališta, restorana, barova, kuglane, galerija, konferencijskih sala...⁶² Ulaz je vodio s Trga Marxa i Engelsa do prostranog predvorja sa stubama koje su vodile u podrum s garderobama ili gore prema raskošnim ložama i galerijama.⁶³ Inspirirana modernističkim gradnjama s kraja 19. i početka 20. stoljeća, dimenzijama je bila prilagođena okolišu te izgrađena prema visokim tehnološkim, socijalnim pa čak i umjetničkim standardima (sl.13), a koncept *Volkhaus*, kao i utopijski modeli berlinske ekspresionističke ere poslužili su glavnom arhitektu Heinzu Graffunderu, učeniku arhitekta Hansa Scharouna, kao uzori pri projektiranju.⁶⁴ U Palači Republike je 23. kolovoza 1990. godine izglasano ujedinjenje sa Saveznom Republikom Njemačkom, a zatvorena je u rujnu zbog opasnosti od kontaminacije azbestom.⁶⁵ Sudbinu joj je slikovito opisao Von Buttlar: „*Like Snow White, the Palace fell asleep for seven years and was silently robbed of its political emblems, furnishings and artistic outfit.*”⁶⁶ Vlast se iznova našla pred velikim zadatkom kreiranja novog političkog identiteta glavnoga grada koji će prezentirati ujedinjenu Njemačku. Ujedinjenje je formalno realizirano 3. listopada 1990. godine iako se uistinu radilo o pripojenju Njemačke Demokratske Republike Saveznoj Republici Njemačkoj.⁶⁷ Godine 1990. Zapadni odbor za planiranje i gradski razvoj započinje razradu tzv. *Masterplana*⁶⁸ baziranog na načelima

---

58 Sandes, 2012., 7.

59 Isto, 8.

60 U tekstu je naveden i engleski prijevod „*the lamp shop of party leader Erich Honecker*”, a hrvatski prijevod bi bio „*Erichova trgovina lampama*”.

61 Von Buttlar, 2007., 13.

62 Isto, 14.

63 Isto, 15.

64 Isto, 16–17. „*.../ for instance Bruno Taut's idea of 'Stadtkrone' (1919), and to Russia, especially to the international projects for the Soviet Palace in Moscow (1932– 34).*”

65 Isto, 13–15.

66 Isto, 13.

67 Sandes, 2012., 13. „*Almost overnight, East Germany's laws and institutions had disappeared.*”

68 Radi se o Generalnom urbanističkom planu grada Berlina.

kritičke rekonstrukcije.⁶⁹ Bio je to način nošenja s problematičnom poviješću grada u 20. stoljeću, a ideal za koji se smatralo da je nositelj „pravog” identiteta Berlina, pronađen je u 19. stoljeću i ranijim razdobljima.⁷⁰

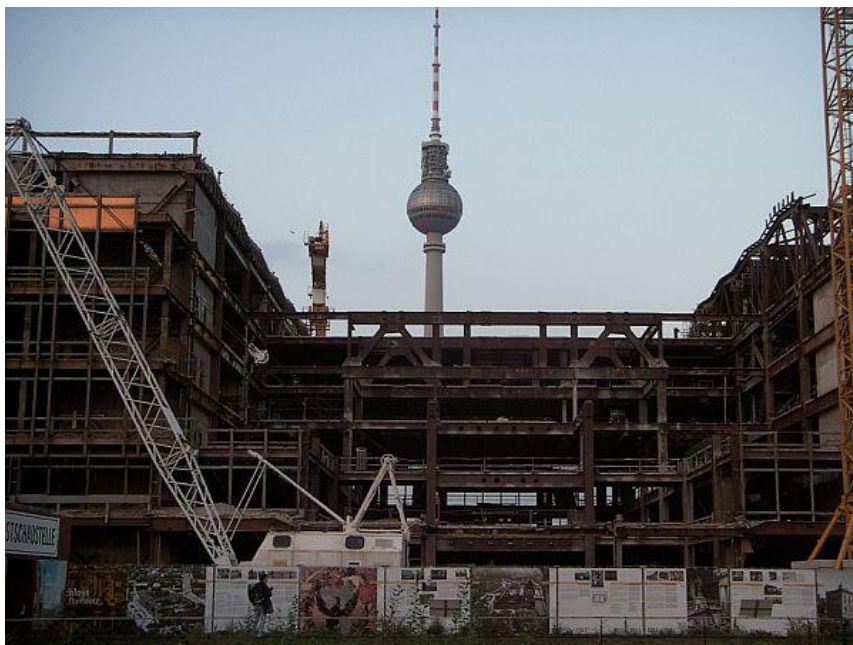

12. i 13. Palača Republike, snimke interijera i dizajnerski predmeti; *Palast der Republik: Utopia, Inspiration, Politics*, Kunsthalle Rostock, Rostock 2019.

---

69 Von Buttlar, 2007., 21.

70 Sandes, 2012., 13.

14. i 15. Uklanjanje Palače Republike u Berlinu između 2006. i 2008. godine.

Dekontaminacija je bila završena do 2002. godine pretvorivši Palaču Republike u kostur od čelika i stakla (sl. 14 i 15).⁷¹ Pred rušenje joj je nakratko udahnut život kada je posljednji put odigraivši ulogu „*kuće naroda*” poslužila kao pozornica nizu izložbi i umjetničkih inicijativa organizacije Volkpalast.⁷² Projekt je privukao oko 300 000 posjetitelja te je nagrađen Europskom nagradom za urbani prostor 2005. godine.⁷³

1.3. Humboldtov forum

Prijedlozi za preoblikovanje Trga Marxa i Engelsa početkom 1990-ih odnosili su se na suvremeni volumen u dimenzijama dvorca Hohenzollerna, koji bi bio ili dogradnja postojećoj građevini ili njezina zamjena.⁷⁴ Projektant Palače Republike Heinz Graffunder je 1992. godine umjesto rušenja predložio dogradnju postojeće građevine u dimenzijama dvorca koja bi bila svojevrsni hibrid između palače i dvorca.⁷⁵ Kampanju za rekonstrukciju pokrenuo je poduzetnik Wilhelm von Boddien u suradnji s povjesničarom arhitekture Goerdom Peschkenom i arhitektom Frankom Augustinom.⁷⁶ Godine 1992. osnovao je Udrugu za promicanje berlinskog dvorca,⁷⁷ a iduće godine inicirao postavljanje kulise s prikazom baroknih fasada oko bivše zgrade istočnonjemačkog parlamenta zatvorene zbog opasnosti od kontaminacije azbestom.⁷⁸ Zagovornici zaštite Palače Republike okupili su se oko udruge Saveznici palače,⁷⁹ no usprkos 80 000 sakupljenih potpisa protiv rušenja, kampanja za uništenjem postojeće građevine i novim podizanjem Gradskog dvorca se nastavila, da bi posljednji moratorij protiv rušenja u konačnici bio odbijen 2005. godine.⁸⁰ Nekoliko zanimljivih prijedloga pojavilo se 1997. godine kao odgovor arhitekata na potragu dnevnog lista *Der Tagesspiegel* za novim rješenjima prostora u centru Berlina oko kojega su se vodile polemike pa je tako Sir Norman Foster zamislio nogometno igralište pod velikim kišobranom, a Meinhard von Gerkan dvorac s elektroničkim fasadama koje bi emitirale izgled obiju

---

71 Von Buttlar, 2007., 13.

72 Sandes, 2012., 10.

73 Isto.

74 Von Buttlar, 2012., 21.

75 Isto, 22.

76 Isto.

77 Izvorni naziv udruge je Förderverein Berliner Schloss e.V., a engleski prijevod Association Berliner Schloss e.V.

78 Von Buttlar, 2012, 22.

79 Isto. Izvorni naziv udruge je bio Palast-Bündnist.

80 Isto, 23.

historijskih građevina.⁸¹ Nakon preseljenja vlade iz Bonna u Berlin 2000. godine inicijativi za rekonstrukciju se priklanja i kancelar Gerhard Schröder, čije je privremeno sjedište bilo u zgradi Staatsratsgebäude preko puta palače ustvrdivši da bi Gradski dvorac osigurao ljepši pogled.⁸² Na tragu izvješća Međunarodne stručne komisije iz 2002. godine *Historische Mitte Berlin*, koje predlaže izgradnju građevine s baroknim fasadama, javne i kulturne namjene u proporcijama nekadašnjeg dvorca, parlament Savezne Republike Njemačke 2002. godine odlučuje o rušenju Palače Republike i rekonstrukciji građevine porušene 1950. godine.⁸³ Komisija je usvojila prijedlog ondašnjeg predsjednika Pruske zaklade za kulturnu baštinu⁸⁴ Klaus-Dietera Lehmana o preseljenju zbirke neeuropskih umjetnosti iz Etnološkog muzeja i Muzeja azijske umjetnosti⁸⁵ berlinskog Dahlema u gradski centar.⁸⁶ Ideja o „titularima” foruma braći znanstvenicima Wilhelmu i Alexanderu von Humboldt u svezi je s konceptima znanstvene znatiželje, univerzalnog muzeja i *Kunstammer*, kabineta čuda smještenog upravo u Gradski dvorac na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće, prema kojima se ravnopravno odnose prirodne i društvene znanosti, kao i eksponati umjetničke, etnografske i prirodoslovne naravi.⁸⁷ Mlađi od dva brata, prirodoslovac Alexander von Humboldt bio je jedna od najutjecajnijih ličnosti njemačke kulturne povijesti te je zajedno s drugim uglednicima poput filozofa Friedricha Wilhelma Schellinga i arhitekta Karla Friedricha Schinkela na poziv kralja Friedricha Wilhelma IV. redovito sudjelovao u diskusijama u dvorskom salonu.⁸⁸ Wilhelm von Humboldt bio je filozof, lingvist i političar i jedan od osnivača Nacionalnog muzeja i Sveučilišta u Berlinu.⁸⁹

Krajem 2007. godine⁹⁰ organiziran je internacionalni natječaj za projekt Humboldtova foruma na kojemu je u listopadu 2008. godine odabran projekt arhitektonskog studija Francesca Stelle iz Vicenze⁹¹ koji je pomirio suprotstavljene elemente suvremene i historijske arhitekture, a iduće godine osnovana je Zaklada za Humboldtov forum u berlinskom dvorcu,⁹²

81 Isto.

82 Isto.

83 Friedrich von Bose, *The Making of Berlin's Humboldt-Forum: Negotiating History and the Cultural Politics of Place*. Mrežna stranica *darkmatter*, <http://www.darkmatter101.org/site/2013/11/18/the-making-of-berlin%E2%80%99s-humboldt-forum-negotiating-history-and-the-cultural-politics-of-place/> (pregledano 22. rujna 2020.).

84 Izvorni naziv je Stiftung Preußischer Kulturbesitz.

85 Izvorni nazivi su Ethnologisches Museum Berlin i Museum für Asiatische Kunst.

86 Isto.

87 Isto.

88 Parzinger, 2011., 18.

89 Isto, 19. Izvorni nazivi institucija su Staatliche Museen zu Berlin i Humboldt-Universität zu Berlin.

90 Bogdan 2018., 49.

91 Sandes, 2012., 12.

92 Izvorni naziv je Stiftung Humboldt Forum im Berliner Schloss.

sa zadatkom realizacije projekta koja je i formalni vlasnik građevine.⁹³ Gradnja započeta 2013. godine dovršena je u svibnju 2020. godine činom dodavanje petometarskog pozlaćenog križa i biblijskih citata na kupolu Eosanderova portala.⁹⁴ Natpis na tamburu kupole, kao i ideja da čitav otok na rijeci Spree bude dom znanosti i umjetnosti pripisuje se kralju Friedrichu Wilhelmu IV. Tri fasade su realizirane kao faksimili fasada srušenog dvorca, a istočna okrenuta prema rijeci, umjesto nehomogene grupe srednjovjekovnih i renesansih građevina, suvremeno je rješenje s otvorima u formi vertikalno postavljenih pravokutnika s pravilno ponavljajućim ritmom koji se mijenja na posljednjoj etaži.⁹⁵ Jednak model se ponavlja i u unutrašnjem dvorištu, s tim da je redizajnirana zapadna strana Schlüterova dvorišta na čijem mjestu su nekada bile dvije građevina, jedna iz 16. stoljeća i druga s početka 17. stoljeća.⁹⁶

Novi dvorac dom je triju institucija, Pruske zaklade za kulturnu baštinu,⁹⁷ zajedno sa zbirkama umjetnosti Azije, Afrike, Indije, pretkolumbovske Amerike, Srednje Amerike i Oceanije, Centralne i regionalne biblioteke⁹⁸ te Humboldtova sveučilišta s dijelom svojih znanstvenih zbirki. U simboličkom smislu pozicioniranje zbirki Humboldtova foruma nasuprot zbirkama europske visoke umjetnosti Muzejskog otoka, prema apologetima projekta zaokružuje devetnaestostoljetnu ideju univerzalnog muzeja. Predsjednik Pruske zaklade za kulturnu baštinu Hermann Parzinger u brošuri iz 2011. godine najavio je Humboldtov forum kao dio globalnih procesa oblikovanja i promoviranja identiteta nacija putem velikih kulturnih projekata, koje prate grandiozni arhitektonski pothvati.⁹⁹ Među primjerima sličnih praksi spomenuo je izlaganja zbirki neeuropskih umjetnosti u Musée du quai Branly u Parizu i British Museum u Londonu.¹⁰⁰ Namjera koju predsjednik Pruske zaklade za kulturnu baštinu u brošuri iznosi je svaranje intelektualnog centra Berlina na otoku Spree na premisama znatiželje i otvorenosti prema svijetu. Sjeverni dio otoka Muzejski otok,¹⁰¹ pod zaštitom UNESCO-a od 1999. godine, s pet muzeja osnovanih između 1830. i 1930. godine, Altes

---

93 Parzinger, 2011., 46.

94 Kwame Opoku, *Golden Cross On Humboldt Forum: Arrogance, Stubbornness, Provocation And Defiance*. Mrežna stranica *Modern Ghana*, <https://www.modernghana.com/news/1013271/golden-cross-on-humboldt-forum-arrogance-stubbor.html> (pregledano 22. rujna 2020.). „*There is other salvation, there is other name given to men, but the name of Jesus, in honour of the Father; that in the name of Jesus all of them that are in heaven and on earth and under the earth should bow down on their knees.*”

95 Stella, 2017., 47.

96 Isto.

97 Izvorni naziv je Stiftung Preußischer Kulturbesitz.

98 Izvorni naziv je Zentral- und Landesbibliothek Berlin.

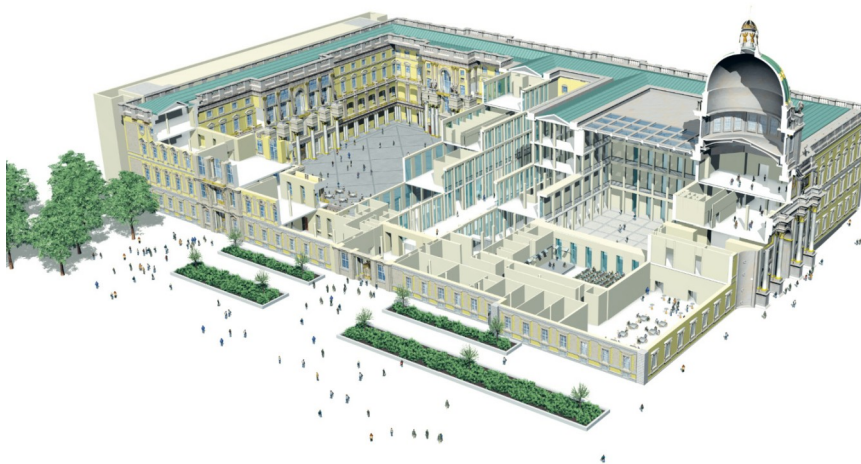
99 Parzinger, 2011., 6.

100 Isto.

101 Izvorni naziv je Museumsinsel.

Museum, Neues Museum, Alte Nationalgalerie, Bode Museum i Pergamon Museum, nakon ujedinjenja Njemačke planski se renovira i modernizira.¹⁰²

Uz pomoć dokumenata iz Stasijevih arhiva i fotogrametrijskog programa Tehničkog sveučilišta u Berlinu te najmodernije tehnologije, rekonstrukcija historijskih fasada uspješno je realizirana u postotku od oko 99% sličnosti.¹⁰³ Kompjuterski upravljani roboti su uklanjali višak kamena tako skraćujući vrijeme radova, a vrsni skulptori su, među kojima i oni iz Srbije i Bosne, pneumatskim alatima dorađivali površine skulptura na pročeljima.¹⁰⁴ Prostor Humboldtova foruma koncipiran je u tri dijela (sl. 16). Agora na prizemlju, tzv. „*srce foruma*”, predviđena je za dijalog kulture, politike i znanosti te će se u njoj održavati umjetničke izložbe i performansi, dramske i muzičke izvedbe, filmske projekcije, književne manifestacije, debate...¹⁰⁵ Prvi kat zauzet će znanstvene radionice knjižnice, muzeja i sveučilišta, a drugi i treći namijenjeni su izložbama.¹⁰⁶ Zbog pandemije koronavirusa institucija planira otvoriti vrata posjetiteljima tek tijekom 2021. godine. Digitalno otvorenje upriličeno je 16. prosinca 2020. godine putem *weba*, a istog dana aktivisti su pred građevinom protestirali protiv otvorenja: „*With today's non-opening, the Humboldt Forum begins its fall into the widening gaps of its budget, into a bottomless pit of spending, and into the ugly void of its own conceptual hole.*”¹⁰⁷

16. Prostorni prikaz Humboldtova foruma u rekonstruiranom Gradskom dvorcu u Berlinu.

102 Isto, 9.

103 The Berliner Schloss Post, 2017., 21.

104 Von Boddien, 2017., 37.

105 Parzinger, 2011., 35.

106 Isto, 40.

107 *Dead on Arrival*. Mrežna stranica *Coalition of Cultural workers against the Humboldt Forum*, <https://ccwah.info/statements/opening-turning-disaster/> (pregledano 22. siječnja 2021.).

2. Poimanja autentičnosti

2.1. Pojam kulturnog nasljeđa kao predmet narativa

U tekstu *The Historic Preservation Fallacy? Transnational Culture, Urban Identity, and Monumental Architecture in Berlin and Dresden*¹⁰⁸ iz 2014. godine američki povjesničar arhitekture John V. Maciuika analizirajući posthladnoratovske rekonstrukcije Freunkirche u Dresdenu i Gradskog dvorca u Berlinu uviđa kako već po sebi kompleksan pojam nacionalnog identiteta u slučaju pripajanja Njemačke Demokratske Republike Saveznoj Republici Njemačkoj nosi različita očista vezana uz političku orijentaciju, geografsku lokaciju te demografski i generacijski status.¹⁰⁹ Zapaža kako se pojam kulturnog nasljeđa u suvremeno doba razumijeva kao predmet narativa, što u slučaju nepokretne baštine implicira rasprave o tome što bismo trebali uništiti, što zaštititi, što izmijeniti, a što rekonstruirati.¹¹⁰ Pitanje rekonstrukcije danas nije samo izraz moći skupina čije vrijednosti zastupa već i dio kulturnog turizma, rastućeg sektora ekonomije koji komodificira pojam historijskog pretvarajući spomenike u artefakte scenografije „svjetskog nasljeđa”.¹¹¹ Poveljom iz Rige o autentičnosti i historijskoj rekonstrukciji u odnosu na kulturno nasljeđe¹¹² usvojenom od Ujedinjenih naroda¹¹³ 2000. godine rekonstrukcija se odobrava u slučajevima kada obnavlja kulturni značaj mjesta pa je u kontekstu novostečene nezavisnosti Litve, Latvije i Estonije nakon raspada Sovjetskog Saveza rekonstrukcija postala praksa za uspostavljanje novog nacionalnog identiteta.¹¹⁴ Odnosi spram pitanja rekonstrukcije variraju ovisno o historijskim i ideološkim čimbenicima vremena i mjesta. Nakon Drugog svjetskog rata krenulo se u obnovu Varšave u sklopu sovjetskog programa urbane modernizacije, dok se u poslijeratnoj Saveznoj Republici Njemačkoj podižu moderne građevine.¹¹⁵ Japanski Shinto Jingu hram u Ise koji se počevši od

---

108 Tekst je objavljen u zborniku *Transnationalism and the German City*, (ur.) Jeffry M. Diefendorf i Janet Ward.

109 Maciuika, 2014., 239.

110 Isto.

111 Isto, 240.

112 Engleski naziv je *Riga Charter on Authenticity and Historical Reconstruction in Relation to Cultural Heritage*.

113 Izvorni naziv je United Nations.

114 Maciuika, 2014., 240.

115 Maciuika, 2014., 241. Prema idealu *Wiederbau*, što u hrvatskom prijevodu znači „građenje iznova”.

785. godine rekonstruirati i ruši svakih dvadeset godina primjer je izraza sasvim drugačijih kulturnih specifičnosti od onih europskih.¹¹⁶

U 19. stoljeću u Engleskoj, Francuskoj i Austriji neko vrijeme su pojmovi restauracija i rekonstrukcija bili gotovo istoznačnice.¹¹⁷ Borbu kritičara arhitekture Johna Ruskina protiv degradacije autentičnosti nastavili su dizajner, književnik i umjetnik William Morris te povjesničari umjetnosti Georg Dehio i Alois Riegl zagovarajući prednost konzervacije, stabilizacije i očuvanja autentičnih ostataka spomenika nad rekonstrukcijom,¹¹⁸ koja je potvrđena u Atenskoj povelji o restauraciji historijskih spomenika¹¹⁹ iz 1931. i venecijanskoj Internacionalnoj povelji o konzervaciji i restauraciji spomenika i spomeničkih cjelina¹²⁰ iz 1964. godine, no geopolitičke promjene dovele su do novog vala obnove uništenih simbola prošlosti u centralnoj i istočnoj Europi počevši od 1980-ih.¹²¹

Izložbom povjesničara arhitekture Winfrieda Nerdingera u Pinakoteci moderne umjetnosti¹²² u Münchenu *Povijest rekonstrukcije-izgradnja povijesti*¹²³ iz 2010. godine prikazano je dvjestotinjak gradnji u Münchenu, Dresdenu, Varšavi, Vilniusu, Kyotu, Jerusalemu itd.¹²⁴ Stav autora izložbe „*a copy is not a betrayal; a facsimile is not a falsification; a refilled mold is no crime; and a reconstruction is not a lie*” bio je baziran na premisama protivnim nasljeđu velikana modernizma poput povjesničara umjetnosti Nikolausa Pevsnera i arhitekata Le Corbusiera, Miesa Van der Rohea i Waltera Gropiusa koji su historicističku citatnost držali nepoštenom i neistinitom.¹²⁵ Na tragu Nedringerove ideje o historiji kao poticaju rekreiranja ključnih momenata u arhitekturi Maciuka ističe kako je izložba izostavila analizu postmodernističke destabilizacije tradicionalnih narativa koja je otvorila nove poglede na historiju, tradiciju, modernost i rekonstrukciju.¹²⁶

Zaštitu i obnovu barokne Freuenkirche u Dresdenu uništene 1945. godine Maciuka dijeli u tri etape. Period između 1967. i 1990. godine naziva fazom „*monumentalne*

---

116 Isto, 241. „*For two weeks, the old and new shrines will stand side by side as ritual consecrations and a transfer of relics take place. Thereafter, the cypress wood from the dismantled sacred structure will be redistributed around the shrine's grounds for use in refurbishing gate posts and renovating smaller, subordinate shrines around the complex.*”

117 Isto, 240.

118 Isto, 241.

119 Izvorni naziv je *Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments*.

120 Izvorni naziv je *International Charter For The Conservation And Restoration Of Monuments And Sites*.

121 Maciuka, 2014., 241.

122 Izvorni naziv je *Pinakothek der Moderne*.

123 Izvorni naziv je *Geschichte der Rekonstruktion-Konstruktion der Geschichte*.

124 Isto, 242.

125 Isto, 242–243.

126 Isto.

ruševine”,¹²⁷ u kojoj su ostaci građevine stabilizirani i posvećeni u spomen žrtvama savezničkog bombardiranja.¹²⁸ Druga faza „arheološke rekonstrukcije” između 1990. i 1994. godine zahtijevala je uporabu što većeg udjela izvornog kamena uz dodatak novog, ali istovrsnog saksonskog pješčenjaka,¹²⁹ no financijske poteškoće dovele su do novih ulagača i novog smjera u rekonstrukciji.¹³⁰ Kako bi se smanjili troškovi projekta u finalnoj fazi završenoj do 2004. godine upotrijebljen je kamen s ruševine mosta Torgau miniranog 1996. godine, mjesta susreta američkih i sovjetskih trupa 1945. godine.¹³¹ Obnova je praćena reklamnim panoima u blizini crkve koji su natpisima obećavali kraj komunističke sudbine Freuenkirche kao ruševine te povratak svijetu kulture uz prosvjećeniji zapadnjački pogled na svijet.¹³² Radovi su poduzeti i u četvrti Neuemarkt u okolini crkve danas ispunjenoj slobodnim rekreacijama baroknih zgrada koje s originalima imaju vrlo malo sličnosti, u odlikama stila koje kritičar arhitekture Andreas Ruby naziva „poslovnim barokom”.¹³³

U svezi sa zamjedbom izraelskog povjesničara kulture Alona Confina iz knjige *Njemačka kao kultura sjećanja: obećanja i ograničenja pisanja povijesti*¹³⁴ iz 2006. godine, o tome kako bi se pišući o njemačkoj povijesti valjalo baviti nesuglasjima poput onih javnog i privatnog, svakodnevnog i ceremonijalnog, službene i *underground* memorije, Maciuika egzemplarnim drži slučaj rekonstrukcije berlinskog Gradskog dvorca. Već 1990-ih iskristaliziralo se nekoliko struja u debati o prostoru Trga Marxa i Engelsa 1994. godine preimenovanog u Schlossplatz. Jedni su zagovarali zaštitu Palače Republike, njihovi oponenti rušenje palače i novo podizanje Gradskog dvorca, a treća opcija je bila za to da se u prostoru uredi gradski park.¹³⁵ Historijski i simbolički značaj projekta u službenom narativu pobjedničke struje objašnjen je kroz vezanost nastanka dvorca i moći Hohenzollerna s rastom grada, a urbanistički položaj je procijenjen kao ključni u odnosu na okolni prostor koji se u svom oblikovanju odnosio spram dvorca.¹³⁶ Novi politički i kulturni uvjeti otvorili su put

---

127 Isto, 250.

128 Isto, 248.

129 Isto.

130 Isto, 250. „New players included the Dresdner Bank, the American Friends of Dresden, and the CDU government of Helmut Kohl.”

131 Isto, 250.

132 Isto, 250.

133 Isto, 249. „He noted that some surviving buildings during the GDR era had actually retained original eighteenth century baroque vaults in their basements, but these were destroyed when postreunification developers elected to excavate new underground parking garages for the historic city center.”

134 Izvorni naziv je *Germany As a Culture of Remembrance: Promises And Limits of Writing History*.

135 Maciuika, 2014., 252.

136 Isto, 254–255.

novim načinima izgradnje gradova i identiteta.¹³⁷ Uz katalog izložbe Udruga za promicanje berlinskog dvorca s ciljem promocije projekta obnove Gradskog dvorca u Berlinu početkom 1990-ih, dijelile su se uplatnice za donacije,¹³⁸ a kupnjom ulaznice od četiri eura za Humboldt Box, privremeni izložbeni prostor u formi poliedarske strukture 2011. godine smješten kod gradilišta, posjetitelji su se informirali o projektu Humboldtova foruma sudjelujući u sakupljanju sredstava za rekonstrukciju prikupljenih iz privatnih, ali i državnih donacija.¹³⁹ Uz Palaču Republike 1990-ih žrtvovana je i zgrada Ministarstva vanjskih poslova Njemačke Demokratske Republike u korist obnove zgrade sjedišta vojske rekonstruirane 2005. godine te Schinkelova trga¹⁴⁰ i Graditeljske akademije¹⁴¹ oštećene u Drugom svjetskom ratu i srušene nakon rata.¹⁴² Multiple narative Maciuika ironijski zamjećuje simbolizirane kroz dvostruko postojanje Portala IV, onoga na rekonstruiranom dvorcu i onoga u neposrednoj blizini, na fasadi nekadašnje zgrade Državnog vijeća Njemačke Demokratske Republike, a današnje Europske škole managementa i tehnologije.¹⁴³

2.2. Autentična kopija¹⁴⁴

U radovima na dvorcu na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće, Andreas Schlüter je uz postojeću fasadu podigao zid od opeke debljine oko osamdeset centimetara da bi na opeku dodao novu baroknu fasadu od pješčenjaka s arhitektonskim i skulptorskim elementima.¹⁴⁵ Tehnika je dijelom oponašana u rekonstrukciji Gradskog dvorca s tim što je za bazu uz koju je priljubljen zid od opeke uzeta novopodignuta betonska struktura prema stereometriji nekadašnjeg dvorca umjesto renesansne palače Joachima II., a završni barokni sloj izrađen je od pješčenjaka dopremljenog iz više različitih šleskih i saksonskih kamenoloma, uključujući i češke, budući su se tijekom stoljeća pokazali izvorima kvalitetnijeg kamena od onog

---

¹³⁷ Isto, 256.

¹³⁸ Isto, 253.

¹³⁹ Isto, 254. „These include the private Association for the Berlin Palace along with local, state, and especially federal sources. One international funding source is also playing a role: an expanded version of the American Friends of Dresden, which once raised funds for the Dresden Frauenkirche, now holds fundraisers on behalf of the Berlin Palace Foundation-Humboldt Forum.”

¹⁴⁰ Izvorni naziv je Schinkelplatz.

¹⁴¹ Izvorni naziv je Bauakademie.

¹⁴² Maciuika, 2014., 256. „Both the Building Academy and the plaza are undergoing reconstruction with support from corporations like Daimler AG and a separate nonprofit, the Association for the Support of the Building Academy.”

¹⁴³ Isto.

¹⁴⁴ The Berliner Schloss Post, 2017., 33. U opisu fotografije rekonstruiranog reljefa stoji: „/.../ and its exemplary copy, authentic in every detail.”

¹⁴⁵ Isto, 14.

korištenog na Schlüterovoj palači.¹⁴⁶ Modeli za izradu skulptorske plastike u 18. stoljeću izrađivani su od gline te premazivani agensom za otpuštanje, nakon čega je nanošena žbuka od koje se izrađivao kalup, a suvremena tehnika za izradu modela skulptorske plastike novoga dvorca podrazumijeva korištenje tekućeg silikona umjesto tradicionalnog agensa za otpuštanje poput šelaka.¹⁴⁷ Kod izrade arhitektonske plastike za dobivanje pet tona materijala, treba biti upotrijebljen kamen od deset tona, stoga kompjuterski upravljani roboti oslobađaju oko 97% viška kamena da bi potom klesar uz pomoć suvremenih alata oblikovao završni rad uklanjajući preostali višak od 3%.¹⁴⁸ Iako su završni dodiri na skulpturama bili oni velikog broja vještih i biranih skulptora, većinu radova obavili su kompjuteri i roboti skraćujući vrijeme potrebno za oblikovanje i olakšavajući rad skulptorima.¹⁴⁹

U glasilu Humboldtova foruma *The Berliner Schloss Post* 2017. godine tekstove objavljuju inicijator projekta Wilhelm von Boddien te povjesničari arhitekture Winfried Nerdinger i Manfred Klinkott. Hamburški poduzetnik Wilhelm von Boddien piše: „/.../ *how beautiful the palace is becoming and how authentic its reconstruction is going to be.*”¹⁵⁰ U tekstu objavljuje izjavu Marianne, supruge bivšeg predsjednika Richarda von Weizsäckera povodom simulacije fasada Gradskog dvorca 1993. godine: „*Everything here now looks so normal again, as if there had never been anything different here!*”¹⁵¹ Istu simulaciju je politička filozofkinja Susan Buck-Morss okarakterizirala kao sužavanje nacionalnog identiteta na turističku atrakciju: „/.../ *a brilliant example of postmodern principles: what couldn't be resolved politically was resolved aesthetically: a pseudo-Schloss to provide a pseudo-nation with a pseudopast.*”¹⁵²

Promišljanja Johna V. Maciuike pokazala su kako se odnos spram metode rekonstrukcije i s njom u svezi pojma autentičnosti mijenjao tijekom povijesti zaštite spomenika te kako 1980-ih zajedno s geopolitičkim mijenama dolazi do obrata u poimanju kulturnog nasljeđa koje s postmodernim teoretskim okvirom postaje predmet narativa otvoren za nove mogućnosti, ali i objekt spektakla o kojem zavisi rastuća industrija svjetskog nasljeđa i kulturnog turizma.

---

146 Isto.

147 Isto, 23.

148 Isto, 35.

149 Isto.

150 Von Boddien, 2017., 3.

151 Isto.

152 Maciuike, 2014., 253.

Njemački povjesničar arhitekture Winfried Nerdinger u obranu rekonstrukcija koristi argument o dugoj tradiciji adaptacija, citata i ponavljanja vezanoj uz povijest likovne umjetnosti i arhitekture primjerice rimske umjetnosti „doba oponašatelja”, paladijanizma i niza poznatih rekonstrukcija poput one varšavskih crkava ili Kraljevske bolnice Christophera Wrena u Londonu.¹⁵³ U kontekstu ratnih uništenja nakon Drugog svjetskog rata konzervatori i arhitekti započinju debatu o rekonstrukcijama koja poprima etičke dimenzije, a kreativna moderna arhitektura izrasta iz odbijanja nepoštenog historicizma 19. stoljeća pa tako u manifestu modernista iz 1947. godine stoji: „*We must not allow our destroyed heritage to be reconstructed in historical style. It must be created in a new form for new tasks.*”¹⁵⁴ Nerdinger je mišljenja da su stilske restauracije arhitekata Eugène-Emmanuela Viollet-le-Duca, George Gilbert-Scotta i Ferdinanda von Quasta spasile ogroman broj historijskih struktura i pomogle oblikovati koncept historije budućim generacijama.¹⁵⁵ Zaključuje kako rekonstrukcije u većini slučajeva nemaju ništa sa zaštitom spomenika kulture, radi se o procesu kulturne memorije specifičnom za određenu epohu ili kulturu praćen religioznim ili memorijalnim aspektima i interesima.¹⁵⁶

Povjesničar arhitekture Mankfred Klinkott drži da politiku pruskog kraljevstva ne treba povezivati sa zgradom Gradskog dvorca, koristeći argument da 1699. godine kada započinju barokni radovi, još uvijek nije bilo proglašeno Prusko kraljevstvo već je naručioc bio brandenburški izborni knez.¹⁵⁷ Inspiraciju za baroknu pregradnju Schlüter je potražio u Berninijevom rimskom baroku, kao i u arhitekturi Versaillesa i Louvrea, što je vidljivo u formi portala južne fasade dvorca, međutim, utjecaj tog istog portala Klinkott vidi i u unutrašnjem dvorištu Louvrea što svjedoči o vrijednoj međusobnoj izmjeni misli i ideja između Berlina, Pariza i Rima koja rušenjem dvorca Hohenzollerna prestaje biti jasno vidljiva.¹⁵⁸

Razvoj dvorca Klinkott uzima kao početnu točku za razvoj Berlina, čije središte postaje rastom grada te formiranjem ulica i ostalih građevina u blizini u odnosu na građevinu i trg pred njom, iz čega posljedično izvodi identificiranje građevine s gradom.¹⁵⁹ No, Maciuka zapaža kako se nacija, država i nacionalne reprezentacije razlikuju od sjećanja ljudi koji se

---

153 Nerdinger, 2017., 49. „*Palladio's Villa Rotunda spawned hundreds of copies, adaptations and reworkings, which over many centuries carried his ideas on into numerous countries and inspired new trends.*”

154 Isto.

155 Isto.

156 Isto, 50.

157 Klinkott, 2017., 42.

158 Isto, 42.

159 Isto, 41.

već među sobom razlikuju iskustvima određenima rasom, religijom, klasom, rodom i generacijskom pripadnošću.¹⁶⁰ Na službenoj stranici Udruge za promicanje berlinskog dvorca nalazi se interesantan podatak o ustanku Berlinčana koji su u 15. stoljeću pokušali potopiti gradilište odupirući se podizanju utvrde Hohenzollerna.¹⁶¹

2.3. Ekspanzionistički kozmopolitizam

U časopisu Humboldtova Forumu *The Berliner Schloss Post* iz 2017. Winfried Nerdinger je ustvrdio kako pitanje rekonstrukcije nema puno veze sa zaštitom samih spomenika već se radi o prenošenju kulturne memorije budućim generacijama, a u istom glasilu Manfred Klinkott berlinski dvorac opisuje kao nositelja memorije koja Berlin održava na sceni europske zajednice, što navodi na zaključak da je autentičnost koju bi kopija dvorca trebala evocirati vezana uz pojam kozmopolitizma.

Antropolog Jonas Tinius te umjetnica i povjesničarka umjetnosti Khadija von Zinnenburg Carroll u zajedničkom radu *Phantom palaces: Prussian centralities and Humboldtian spectres* anticipiraju diskurs o Humboldtovom forumu kao fantomskom mjestu za razumijevanje kojega su važne dvije konceptualne linije, centralnost kao prostorna horizontalnost te centralnost kao vertikalna uvremenjenost.¹⁶² Pišu o novoj ulozi Berlina u stvaranju europskog imaginarija kroz uspostavljanje Humboldtova Forumu kao idejnog okvira u koji se projiciraju rekonstruirani i prisvojeni univerzalizmi vezani uz prošlost Njemačke.¹⁶³ U idejnoj liniji prostorne horizontalnosti autori teksta zamjećuju diskurs ekspanzionističkog kozmopolitizma,¹⁶⁴ koji će u ovom poglavlju poslužiti kao odgovor na pitanje o onome što se projektom želi prenijeti kao autentično njemačko. U fokusu njihova promišljanja je kompleksna prizma putem koje Berlin razlaže i izlaže uznemirujući odnos s vlastitim socijalnim, kulturnim i političkim nasljeđem te iz koje je vidljiva tendencija Njemačke za uspostavljanjem kozmopolitske budućnosti, kao i odnos prema postkolonijalnoj i postkomunističkoj prošlosti.¹⁶⁵

---

160 Maciuika, 2014., 247.

161 *Short Architectural History*. Mrežna stranica *Association Berliner Schlosses E.V.*, <https://berliner-schloss.de/en/palace-history/short-architectural-history/> (pregledano 22. rujna 2020.).

162 Tinius i Carroll, 2020., 90.

163 Isto.

164 Isto.

165 Isto, 91.

Kao konceptualni okvir projekt Humboldtova foruma narativ o pruskom imperijalizmu oblikuje u priču o progresivnom kozmopolitizmu koji zahvaća kulturu čitavoga svijeta.¹⁶⁶ Zajedno s drugom linijom vertikalne centralnosti koja se odnosi na izrastanje Forum nad ostacima nekadašnjih centara moći, berlinskog Gradskog dvorca i socijalističke Palače Republike, a koja će kasnije u tekstu poslužiti za razumijevanje jedne od kontradikcija koje ovaj rad analizira, pitanja revizionizma, autori preispituju značenje centralnosti urbanog prostora u 21. stoljeća te budućnost kulturnog nasljeđa.¹⁶⁷

Primjećuju kako predsjednik Pruske zaklade za kulturnu baštinu Hermann Parzinger zastupa retoriku prema kojoj ideja o „*zajedničkom nasljeđu*” i s njom u svezi istraživanje podrijetla kao i dostupnost spornih zbirki iz koloniziranih zemalja unutar Humboldtova foruma predstavljaju oblik praksi dekolonizacije i demokratizacije muzeja.¹⁶⁸ Zapažaju i kako se unutar te retorike Njemačka s pruskim nasljeđem želi predstaviti kao „*čuvar svjetskog nasljeđa*”, ili kako berlinska antropologinja Beate Binder opisuje: „*Centred around the notions of encounter, openness and cultural experience, the Humboldt Forum is designed as a space for reflection in which the national is stabilised in a globalised world, and it speaks at the same time of the tolerance and openness of the German nation.*”¹⁶⁹ Zaključuju kako se Njemačka projektom Humboldtova foruma angažirala oko projekcije „*kvazi-kozmpolitizma*” naizgled pretendirajući na raznolikost i multikulturalizam koji impliciraju odsustvo hijerarhije, no zapravo se radi o strukturiranom režimu dominacije sa sjedištem u glavnom gradu te intencijom upravljanja vlastitom reprezentacijom unutar ekspanzionističkog globalizma.¹⁷⁰

---

166 Isto, 90.

167 Isto, 90–91.

168 Isto, 96–97.

169 Isto, 97.

170 Isto, 98.

3. Pitanje neokolonijalizma

3.1. Aktivisti protiv Humboldtova foruma

Godine 2013. u kojoj je započeta gradnja novog Gradskog dvorca u Berlinu aktivistička skupina pod nazivom NoHumboldt21! objavila je rezoluciju kojom se beskompromisno protivi izlaganju artefakata stečenih kolonijalnim putem u rekonstruiranom dvorcu Hohenzollerna te traži javnu debatu i obustavljanje projekta, koji prema njihovom viđenju nije ništa drugo doli reprezentacija moći.¹⁷¹ Koncept „*najvažnijeg kulturnog projekta u Njemačkoj na početku 21. stoljeća*”, kako se Humboldtov forum redovito naziva u medijima, unatoč objavi predsjednika Pruske zaklade za kulturnu baštinu Hermanna Parzingera u brošuri iz 2011. godine u kojoj je najavljen kao kozmopolitska potreba za kontaktom sa što je moguće više svijeta,¹⁷² za aktiviste je izraz revizionizma, europocentrizma te povrede dostojanstva i vlasničkih prava zajednica diljem svijeta.¹⁷³ U objašnjenju stoji kako je veliki dio zbirke neeuropskih umjetnosti koje će biti izložene u Humboldtovom forumu, a koje broje preko 500 000 artefakata iz čitavog svijeta poput tronova, žezla i kulturnih objekata, završilo u Berlinu putem kolonijalnih poduhvata koji su često uključivali fizičko nasilje.¹⁷⁴ Aktivisti traže transparentne podatke o povijesti vlasništva svih izložaka te se protive smještanju zbirke neeuropskih umjetnosti u novi Gradski dvorac, rekonstruiranu rezidenciju brandenburško-pruskih monarha, što vide kao izraz nepoštovanja prema potomcima koloniziranih, budući je dinastija Hohenzollerna odgovorna za porobljavanje tisuće Afrikanaca kao i za genocid i koncentracijske kampove u bivšim njemačkim kolonijama.¹⁷⁵ Svrha ovih objekata jest da, kao i kada su bili izlagani kao egzotični predmeti u „*kabinetu čuda*”, služe razvoju prusko-njemačko-europskog identiteta, što je u suprotnošću s promoviranjem kulturne jednakosti u društvu u kojem su migracijske politike jedno od gorućih pitanja.¹⁷⁶ Ideja „*drugoga*” koju koncept Humboldtova foruma predstavlja bit će oblikovana putem stoljećima starih artefakata u jukstapoziciji spram visoke europske

---

171 *Stop the planned construction of The Humboldt Forum in the Berlin Palace*. Mrežna stranica *No Humboldt 21!*, <https://www.no-humboldt21.de/resolution/english/> (pregledano 22. rujna 2020.).

172 Parzinger, 2011. Na naslovnoj stranici brošure stoji *credo* projekta „*To be in touch with as much of the world as possible*”, citat koji se pripisuje Alexanderu von Humboldt.

173 *Stop the planned construction of The Humboldt Forum in the Berlin Palace*. Mrežna stranica *No Humboldt 21!*, <https://www.no-humboldt21.de/resolution/english/> (pregledano 22. rujna 2020.).

174 Isto.

175 Isto.

176 Isto.

umjetnosti Muzejskog otoka, koja će se na taj način prezentirati kao superiorna norma.¹⁷⁷ Aktivisti zahtijevaju zastupljenost stručnjaka globalnoga juga u projektima, koji bi prezentirali vlastite radove na način koji promovira jednake mogućnosti, portretira sličnosti među ljudima te je svjestan dinamike moći, kao i povratak artefakta i organizaciju internacionalnih izložbi u krajevima otkuda su prvotno otuđeni.¹⁷⁸ U rezoluciji udruženja No Humboldt21! ekspedicije Alexandera von Humboldta u Latinskoj Americi krajem 18. i početkom 19. stoljeća aktivisti vezuju uz španjolski kolonijalni režim pa mu pripisuju participaciju u neslavnoj kolonijalnoj prošlosti, zbog čega naziv intelektualnog centra drže upitnim.¹⁷⁹

Sredinom kolovoza 2020. godine s javnim protestima započela je još jedna grupa s aktivnošću usmjerenom protiv projekta Humboldtova foruma, skupina kulturnih radnika koji žive i djeluju u Berlinu, Koalicija kulturnih radnika protiv Humboldtova foruma.¹⁸⁰ Sloganom „*tear it down and turn it upside down*” žele subvertirati imperijalni poredak moći, kao i kršćansku dominaciju nedvosmisleno demonstriranu u svibnju 2020. godine postavljanjem lanterne s manjom kupolom i križem na kupolu Eosanderova portala zajedno s natpisom¹⁸¹ na tamburu kupole koji zahtijeva klanjanje pred Kristom.¹⁸² Izlaganje artefakta stečenih kolonijalnim putem u dvorcu koji prezentira prusku imperijalnu prošlost aktivisti iščitavaju kao jasan dokument kolonijalnog nasilja koji u trenutku kada u svijetu spomenici slične simbolike postaju nepoželjni, ostavlja prostor djelovanju desnim nacionalističkim ideologijama.¹⁸³ Kao odgovor na simboliku „*globalnog križara*” koju vide utjelovljenu u maloj zlatnoj kupoli lanterne na vrhu koje se nalazi zlatni križ, priređen je performans 15. kolovoza 2020. godine povodom kojega su modificirane verzije globusa i križa izrađene u

---

177 Isto.

178 Isto.

179 Isto. „*The Spanish royalty and its overseas colonial regime, which was based on genocide and slavery, were particularly interested in the results of his expeditions in South and Middle America, and they supported him to the best of their ability. In this way, the Prussian 'who really discovered America' who even stole buried corpses and shipped them to Europe, embodies colonial dominance.*”

180 The Coalition of Cultural Workers Against the Humboldt Forum.

181 Kwame Opoku, *Golden Cross On Humboldt Forum: Arrogance, Stubbornness, Provocation And Defiance*. Mrežna stranica *Modern Ghana*, <https://www.modernghana.com/news/1013271/golden-cross-on-humboldt-forum-arrogance-stubbor.html> (pregledano 22. rujna 2020.). „*There is other salvation, there is other name given to men, but the name of Jesus, in honour of the Father; that in the name of Jesus all of them that are in heaven and on earth and under the earth should bow down on their knees.*”

182 *Why Are Activists Kicking Up a Storm Against Berlin's Humboldt Forum?* Mrežna stranica *Frieze*, <https://www.frieze.com/article/why-are-activists-kicking-storm-against-berlins-humboldt-forum> (pregledano 15. tudenog 2020.).

183 Isto.

tehničari *papier-mâché* spuštene u rijeku u blizini Foruma (sl. 17).¹⁸⁴ Postavljanje križa i natpisa na kupolu Foruma poduzetnik i inicijator projekta Wilhelm von Boddien okarakterizirao je kao izraz otvorenosti i pomirenja,¹⁸⁵ a u istome aktivisti uočavaju analogiju nekadašnjeg imperijalnog i današnjeg korporativnog poretka. Naime, čin je uvelike omogućen donacijom Maren Otto, udovice Wernera Otta, osnivača Otto Grupe, jedne od najvećih svjetskih IT kompanija, kojoj je zauzvrat bilo dopušteno na kupolu lanterne ostaviti posvetu svojem pokojnome suprugu.¹⁸⁶ U intervjuu za portal *Freeze*, koalicija poručuje: „/.../ *we wonder, who are the dead – those ‚beneath the earth‘ – whom the inscription exhorts to kneel before the cross? Is this an address to the people whose bodily remains are stored in the building’s basement as part of its ethnological collections? Victims of racist police violence? Of former German concentration camps? Or the victims of attacks fuelled by rightwing nationalist ideologies that are on the rise in Germany today — such as those killed during the attack in Hanau earlier this year?*”¹⁸⁷

17. Coalition of Cultural Workers Against the Humboldt Forum, performans i prosvjed povodom postavljanja križa na kupolu Humboldtova foruma.

184 Isto. „Appended to a golden orb representing the world, the cross becomes the *globus cruciger*, or *Reichsapfel* in German: an explicit symbol of Christian global domination dating from the 11th century, which has been deployed as an emblem of power by various European monarchies, including Prussia’s.”

185 Wilhelm von Boddien, *A simbol of reconciliation*. Mrežna stranica *Humboldt Forum*, <https://www.humboldtforum.org/en/magazine/article/a-symbol-of-reconciliation/> (pregledano 22. rujna 2020.).

186 Isto.

187 Isto.

3.2. Pregovori historije i kulturnih politika

Friedrich von Bose, kulturni antropolog i etnolog, kustos interdisciplinarnog izložbenog prostora u Humboldtovom forumu tzv. Humboldtovog laboratorija, 2013. godine piše opsežan tekst „*The Making of Berlin's Humboldt-Forum: Negotiating History and the Cultural Politics of Place*” u kojemu se dotiče svih važnijih pitanja projekta Humboldtova foruma. Debata o rušenju Palače Republike i rekonstrukciji Gradskog dvorca površno gledajući estetske je naravi te vezana uz urbanističko planiranje centra Berlina, no autor uviđa kako je pravo pitanje debate nošenje s prošlošću i uspostavljanje novih linija tradicije u javnoj memoriji.¹⁸⁸ Parlamentarna odluka iz 2002. godine o rušenju postojeće građevine i rekonstrukciji Gradskog dvorca utemeljena je na preporuci Međunarodne stručne komisije koja je usvojila prijedlog bivšeg predsjednika Pruske zaklade za kulturnu baštinu Klausa Dietera Lehmana o preseljenju dahlemskih zbirki neeuropske umjetnosti u historijski centar.¹⁸⁹ Postavljanje umjetnosti Azije, Afrike, Amerike i Oceanije u jukstapoziciju s europskom umjetnošću Muzejskog otoka na tragu je tradicije „*kabineta čuda*”¹⁹⁰ smještenog u Gradski dvorac na prijelazu 16. u 17. stoljeće te devetnaestostoljetne ideje „*univerzalnog muzeja*” koji bi trebao prezentirati enciklopedijsku historiju ljudske vrste.¹⁹¹ Implementiranje praksi dohvaćanja svijeta putem uspostavljanja umjetničkih, kulturno-povijesnih i etnoloških taksinomija u kulturu Berlina 19. stoljeća uvelike je imalo veze s rivalstvom s drugim europskim metropolama poput Londona i Pariza.¹⁹² Kao jednom od važnih kontradikcija vezanih uz rasprave o Gradskom dvorcu u Berlinu Von Bose se pozabavio pitanjem njegove kolonijalne prošlosti. U 21. stoljeću etnološki muzeji su postali predmetom kritičkih analiza aktivista te istraživača iz domena različitih disciplina poput povijesti i antropologije, pokrećući tako paradigmatičke obrate unutar poimanja institucije muzeja te stavljajući u fokus ideje poput dijaloga i mnogostrukih perspektiva.¹⁹³ U kontekstu tih diskusija jedna od najkontroverznijih rasprava bila je vezana uz Musée du Quai Branly u Parizu. S tim u svezi postavlja se pitanje, koji historijski narativi opravdavaju smještanje etnoloških zbirki

---

188 Friedrich von Bose, *The Making of Berlin's Humboldt-Forum: Negotiating History and the Cultural Politics of Place*. Mrežna stranica *darkmatter*, <http://www.darkmatter101.org/site/2013/11/18/the-making-of-berlin%E2%80%99s-humboldt-forum-negotiating-history-and-the-cultural-politics-of-place/> (pregledano 22. rujna 2020.).

189 Isto.

190 Njemački izraz je *Kunstkammer*.

191 Isto.

192 Isto.

193 Isto.

neeuropskih umjetnosti u berlinski Gradski dvorac, budući su upravo etnološke zbirke materijalni podsjetnik kolonijalnih struktura razmjene kao i etnografskog projekta na prijelazu u 20. stoljeće. Kustos Humboldtova laboratorija želi pokazati kako upravo u okviru kulturne politike specifične za Berlin, projekt Humboldtova foruma odgovara širem trendu preispitivanja i pregovora oko nove uloge etnoloških kolekcija u zapadnjačkim muzejima.¹⁹⁴ Smještaj zbirke neeuropske umjetnosti u berlinski centar problematičan je utoliko što će u zbirkama „*svjetske umjetnosti*” Humboldtova foruma biti izostavljene zbirke europske umjetnosti, upravo one kulture koja je tradicionalno zauzimala poziciju moći nad neeuropskim kulturama, čime se nanovo uspostavlja dihotomija europski i „*drugi*”, konstitutivna za oštro kritizirani diskurs povijesti etnologije i reprezentacije neeuropskih „*drugih*”.¹⁹⁵ Brojne studije su dokazale kolonijalnu prošlost velikog dijela dahlemskih zbirki, koja se uglavnom odnosi na period njemačke kolonijalne vladavine Afrikom počevši od Berlinske konferencije 1884./1885. godine, kojom je regulirana europska kolonizacija i trgovina u Africi te koja je poslužila kao baza za Rezoluciju Federalnog Vijeća iz 1889. godine nakon koje su artefakti sakupljani na ekspedicijama koje je financirala vlada, pohranjivani u Kraljevskom etnološkom muzeju u Berlinu.¹⁹⁶ Muzej je 1873. godine osnovao Adolf Bastian, utemeljitelj etnologije kao znanstvene discipline u Njemačkoj, koji je bio i prvi ravnatelj muzeja.¹⁹⁷ Prema kolekcionarskom priručniku Kraljevskog etnološkog muzeja u Berlinu¹⁹⁸ koji je izlazio između 1898. i 1914. godine kolekcionari nisu bili samo etnolozi već i kolonijalni službenici, misionari, trgovci itd.¹⁹⁹ Austrijski antropolog Felix von Luschan, koji dolazi u muzej 1885. godine te s vremenom postaje direktor Odjela Afrike i Oceanije govorio je o muzeju kao o najvećem spomeniku kolonijalnim trupama.²⁰⁰ Von Bose upozorava da se sužavanjem pogleda na sakupljanje i izlaganje etnoloških artefakata na nasilne kolonijalne prakse gubi iz vida važan epistemološki aspekt, etnološke prakse proizvodnje znanja dio su režima reprezentacije neeuropskih kultura kao „*drugih*” u odnosu spram kulturno naprednijih civiliziranih Europljana.²⁰¹ Ipak, upravo zbog institucionaliziranog etnološkog istraživanja Afrike, danas posjedujemo dokumente za kritičku historijsku analizu kolonijalnih vremena.²⁰²

---

194 Isto.

195 Isto.

196 Isto. Engleski naziv je Royal Museum of Ethnology, a njemački Königliches Museum für Völkerkun.

197 Isto.

198 Anleitung zum ethnologischen Beobachten und Sammeln.

199 Isto.

200 Isto.

201 Isto.

202 Isto.

Nadalje, ističe autor, smještaj etnoloških zbirki, knjižnice i znanstvenih zbirki Humboldtova sveučilišta unutar Humboldtova foruma korespondira s tradicijom znanstvene znatiželje „*kabineta čuda*” smještenog u Gradski dvorac na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće 1830-ih dijelom premještenog u Altes Museum, a 1850-ih dijelom u Neues Museum, u kojem su zajedno izlagani znanstveni, umjetnički i etnografski objekti.²⁰³ U skladu s tom tradicijom povjesničar umjetnosti Horst Bredekamp, jedan od pokretača Humboldtova foruma, pripisuje projektu koncept „*svjetskog muzeja*”,²⁰⁴ evocirajući „*teatar prirode i umjetnosti*”²⁰⁵ njemačkog filozofa racionalizma Wilhelma Leibniza.²⁰⁶ Von Bose važnom smatra ulogu „*kabineta čuda*” u stvaranju konstrukta o primitivnom „*drugom*” te se pita na koji način su politike sakupljanja i izlaganja objekata bile povezane s geopolitičkim zbivanjima poput utemeljenja prve njemačke kolonije²⁰⁷ na zapadnoj afričkoj obali 1683. godine od strane izbornog kneza Friedricha Wilhelma, čime se Njemačka priključila transatlantskoj trgovini robljem.²⁰⁸ Povjesničar Domink Collet je istražujući kolekcionarske prakse u Njemačkoj u 17. stoljeću zaključio kako su reprezentacijske prakse ranih njemački muzeja umjesto raznolikosti i kompleksnosti urođeničkih društava, kao i rapidno transformirajućih kolonijalnih društava, stvarali kulturnu odvojenost portretirajući urođeničke narode upravo kao primitivne „*druge*”.²⁰⁹ U brošuri iz 2009. godine projekt Humboldtova foruma nudi novi okvir utemeljen na kozmopolitizmu, razumijevanju, uzajamnosti te otvorenosti prema svijetu, unutar kojega valja promatrati problematičnu povijest vezanu uz eksploataciju i apropijaciju, s prezentacijom utemeljenom na dijalogu, stalnoj izmjeni narativa i mnogostrukosti perspektiva, no upozorava autor, princip mnogostrukosti perspektiva ipak ne uključuje gubitak vrlo stabilnog centra moći nauštrb raznovrsnih autoriteta: „*Here, it becomes clear that the ,additional viewpoints' are much more regarded as enrichment to an otherwise stable centre, which remains to occupy the position of the host. In that position, the centre continues to be the subject of the view rather than as addressee for the stated ,change of perspective'.*”²¹⁰ Bez preispitivanja projekta enciklopedijskog znanja koji se nalazi u epistemološkim temeljima zbirki koje će biti prezentirane unutar Humboldtova foruma,

---

203 Isto.

204 Njemački izraz je „*Weltmuseum*”.

205 Latinski izraz je „*Theatrum naturae et artis*”.

206 Isto.

207 Groß Friedrichsburg.

208 Isto.

209 Isto. „*Instead of providing a fresh and unbiased look, early museums portrayed distant lands as Europe's primitive other. They presented non-Europeans as static, timeless, and heathen people close to nature.*”

210 Isto.

problem ostaje neriješen, iznova se afirmira linija radvajanja „*kultura svijeta*” i Europe, objekta i subjekta promatranja, sa svojim privilegiranim položajem „*domaćina*”.²¹¹ Pitanje koje na kraju autor postavlja jest koji politički interesi su i koji bi trebali biti u temeljima zajedničkih promišljanja u novim muzejskim politikama, a unutar kojih se Humboldtovim forumom uspostavlja odnos Berlina spram svijeta, prošlosti i sadašnjosti.²¹²

3.3. Osuda kolonijalne prošlosti

Na početku teksta „*Will Humboldt – Forum Defend Looted Artefacts With Misleading Statement And Self - Serving Arguments*” iz 2015. godine novinar iz Ghane Kwame Opoku diskvalificira kao problematičnu i neistinitu sintagmu „*dvorac za svijet*”²¹³ koja se koristi na naslovnici magazina Pruske zaklade za kulturnu baštinu²¹⁴ u opisu Humboldtova Forumu.²¹⁵ Branitelji projekta navode kako će etnografski artefakti preseljenjem iz Dahlema u berlinski centar poprimiti novu paradigmu promjenom narativa i mjesta izlaganja, budući da objekti sami po sebi nemaju značenje, koje pak ovisi o lokaciji i promatraču.²¹⁶ Autor se slaže da funkcija i značenje nekog objekta mogu varirati od kulture do kulture, no opasno je ukoliko se time želi reći da se više ne radi o istim otuđenim objektima koji su konstitutivni element nigerijskog kulturnog identiteta.²¹⁷ Prema autorovom mišljenju objekti moraju biti vraćeni, što je službeni stav UN-a, UNESCO-a i ICOM-a, no u magazinu Pruske zaklade za kulturnu baštinu ne negira se kolonijalna povijest brončanih artefakata, koji u Europu stižu nakon britanske invazije na Benin 1874. godine, ali se izražava stav da se svojevrsnim kritičkim pristupom izlaganju mijenja narativ, dok se mogućnost povratka artefakata negativno karakterizira kao brisanje prošlosti.²¹⁸ Autor zaključuje kako sam kritički pristup kolonijalnom

---

211 Isto.

212 Isto.

213 Na njemačkom *Ein Berliner Schloss für die Welt*.

214 *Ein Berliner Schloss für die Welt*, Berlin: Stiftung Preußischer Kulturbesitz, 2015.

215 Kwame Opoku, *Will Humboldt-Forum Defend Looted Artefacts With Misleading Statement And Self-Serving Arguments*. Mrežna stranica *Africavenir*, https://www.africavenir.org/news-details/archive/2015/october/article/will-humboldt-forum-defend-holding-looted-artefacts-with-misleading-statements-and-self-serving-argu.html?tx_ttnews%255Bday%255D=13&cHash=3cd0ab64231941ad21f37ad0fd1e6dad (pregledano 22. rujna 2020.).

216 Isto.

217 Isto.

218 Isto. „*There are museums that present objects from the colonial period in an uncritical way so that in a certain way the colonial view point continues still- that is exactly what we do not want to continue. And to say that all must be packed and sent back, is also no solution. For me this will mean erasing history, a very dangerous gesture. We want instead to use the opportunity for critical and self critical exhibition.*”

nasilju ne može kompenzirati prošlost, a osuda te prošlosti je nemoguća uz zadržavanje svih benefita iste, odnosno bez makar simboličke geste povratka nekih od otuđenih objekata.²¹⁹

U ranijem tekstu „*Looted/Stolen cultural artefacts declared ,shared heritage‘*” Opoku objašnjava kako su branitelji Humboldtova Foruma neumorni u osmišljavanju slogana i koncepata koji bi trebali zaštititi ilegalno posjedovanje kulturnih artefakata slijedom čega je ideja „*univerzalog muzeja*”, zamijenjena još paradoksalnijom idejom o „*zajedničkom nasljeđu*”, koja maskira nelegalnost putem isticanja ideja mnogostrukih perspektiva i dijaloga.²²⁰ Koncept „*zajedničkog nasljeđa*”, koji autor pripisuje „*trijumviratu*” koji čine Neil MacGregor, bivši ravnatelj Britanskog muzeja i ravnatelj Humboldtova foruma, Horst Bredekamp, profesor povijesti umjetnosti na Humboldtovom sveučilištu i Hermann Parzinger, predsjednik institucije u vlasništvu otetih etnografskih objekata, ne znači da će Pruska zaklada za kulturnu baštinu dijeliti svoju imovinu (sl. 18), već naprosto da će surađivati s različitim zemljama pa i onima iz kojih je nasljeđe otuđeno.²²¹ Podsjeća kako su britanske trupe napale Benin 1897. godine te iz njega otuđile 3000 predmeta, a ondašnji direktor Etnološkog muzeja u Berlinu Felix von Luschan podržavao je nasilje nad urođenicima kako bi osigurao otimanje objekata koji se danas pripisuju zajedničkom nasljeđu.²²² „*Can a person or his friends steal my objects and later on describe them as our shared legacy? This would be a shameless affront that leaves respect and morality banned from human affairs*”, zaključuje autor.²²³ Opoku izražava sumnju i u koncept mnogostrukosti značenja koji se uz otvorenost dijalogu često navodi kao jedna od osnovnih premisa Humboldtova foruma, budući da za perspektive koje podrazumijevaju potpuno napuštanje ideje zapadnjačke superiornosti, prema autoru, naprosto neće biti mjesta.²²⁴ Zaključak kako je nova institucija apologija slavi i moći Njemačke potkrijepljuje izjavom Neila MacGregora: „*When the non-European collections from Dahlem are exhibited at the Berlin Palace it will be possible here in the centre of Berlin to view the cultures of the world better than anywhere else. This is an historic opportunity for Germany, for Europe, for the entire world.*”²²⁵

---

219 Isto.

220 Kwame Opoku, *Looted/Stolen Cultural Artefacts Declared „Shared Legacy”*. Mrežna stranica *No Humboldt21!*, https://www.no-humboldt21.de/wpcontent/uploads/2015/08/Opoku_SHARED_HERITAGE-4..pdf (pregledano 22. rujna 2020.).

221 Isto.

222 Isto.

223 Isto.

224 Isto.

225 Isto.

Postavljanje zlatnog križa na vrh kupole Eosanderova portala zajedno s problematičnim natpisom koji poziva na klanjanje kršćanstvu u proljeće 2020. godine Kwame Opoku drži očiglednom implikacijom kršćanske dominacije, koja je jasna svima pa i onima koji stoje iza tog pothvata, iako se njezino značenje želi diplomatski prešutiti.²²⁶ Projekt rekonstrukcije Gradskog dvorca „težak” 750 milijuna eura te odgođen zbog problema s instalacijama, požara i naposljetku pandemije za 2021. godinu, u javnosti je izazvao brojne reakcije, od kojih su najburnije bile one aktivističke skupine NoHumboldt21!.²²⁷ Zbog neadekvatnog istraživanja prošlosti posjedovanja artefakata u vlasništvu Pruske zklade za kulturnu baštinu, a koji će biti izloženi u rekonstruiranom dvorcu, članica Internacionalnog Stručnog Savjeta Humboldtova foruma, profesorica pariškog Collège de France i berlinskog Tehničkog Sveučilišta, Bénédicte Savoy, istupila je iz odbora.²²⁸ Institucije poput British Museum i Musée du quai Branly – Jacques Chirac također su vezane uz čuvanje otuđenih produkata kolonijalnog nasilja, no nastale se u vrijeme kada europska javnost nije bila složna oko osude kolonijalizma, dok Humboldtov Forum nastaje u 21. stoljeću u vrijeme kada se čitav svijet pa čak i njegovi apologeti slažu oko spomenutog pitanja.²²⁹

18. Mandu Yenu tron iz Bamuna u Kamerunu, u vlasništvu Pruske zaklade za kuturnu baštinu.

226 Kwame Opoku, *Golden Cross On Humboldt Forum: Arrogance, Stubbornness, Provocation And Defiance*. Mrežna stranica *Modern Ghana*, <https://www.modernghana.com/news/1013271/golden-cross-on-humboldt-forum-arrogance-stubbor.html> (pregledano 22. rujna 2020.). „*There is no other salvation, there is no other name given to men, but the name of Jesus, in honour of the Father; that in the name of Jesus all of them that are in heaven and on earth and under the earth should bow down on their knees.*”

227 Isto.

228 Isto.

229 Isto.

4. Pitanje revizionizma

4.1. Transformacija konfliktne memorije

19. Pogled na staklenu fasadu Palače Republike.

Povjesničar umjetnosti Adrian von Buttlar u kritičkom tekstu *Berlin's Castle Versus Palace: A Proper Past for Germany's Future* piše kako je debata o rušenju ikoničke građevine iz centra Berlina započeta odmah po ujedinjenju Njemačke prvotno temeljena na argumentima vezanim uz zdravstveno pitanje odnosno opasnost od kontaminacije azbestom zbog čega je zatvorena 1990. godine da bi se 1997. godine krenulo s uklanjanjem azbesta dovršenim 2002. godine pretvorivši Palaču Republike u čelično-staklenu ruševinu, a potom slijede novi estetski argumenti vezani uz pitanje zastarjelog urbanog dizajna.²³⁰ Modernističke gradnje s obiju strana željezne zavjese, nekada vjesnici progresa, u postmodernom dobu poprimaju značenje rana na „urbanom tkivu” koje mogu biti izliječene samo povratkom arhitektonskim oblicima devetnaestostoljetnog europskog grada.²³¹ U posljednim godinama pred rušenje Palača Republike postala je ne-mjesto, simbol žudnje za promjenom konfliktne memorije u nova iskustva i identitete (sl. 19).²³² Tih je godina bila otvorena kulturnim događajima poput eksperimentalnih izložbi, kazališnih produkcija i koncerata transformirajući

²³⁰ Von Buttlar, 2007., 13.

²³¹ Isto.

²³² Isto.

politički u kulturni kontekst.²³³ Stanje u kojemu se u to vrijeme nalazila palača prenijela je instalacija natpisa *Zweifel*²³⁴ na samoj građevini finskog umjetnika Larsa Lamberga 2005. godine, rad koji progovara o duhovnoj i ekonomskoj depresiji onodobne Njemačke.²³⁵ U kontekstu sveopće nesigurnosti trebalo je kreirati novu prošlost za njemačku budućnost.²³⁶ U tom procesu uklonjena je Palača Republike, jedinstveni dokument njemačke kulturne povijesti kao jedno od rijetkih monumentalnih ostvarenja koncepta „*kuće naroda*” pod utjecajem modernog pokreta s kraja 19. i početka 20. stoljeća.²³⁷ Palača Republike koju Von Buttlar karakterizira kao kamen temeljac nekadašnjega socijalističkog centra Berlina, bila je dio ansambla vladinih zgrada na Trgu Marxa i Engelsa.²³⁸ Jedina sačuvana, iako je i ona trebala biti srušena, je zgrada Državnog Vijeća s južne strane trga, u koju je ugrađen Portal IV Gradskog dvorca.²³⁹ Na zapadnoj strani trga stajala je zgrada Ministarstva vanjskih poslova iz 1969. godine, porušena 2005. godine u skladu s planom za rekonstrukciju Schinkelove *Bauakademie*.²⁴⁰ Grupa građevina na Trgu Marxa i Engelsa podignuta je kao protuteža Gradskom dvorcu koji je bio svojevrsan dokument preko pet stoljeća pruske povijesti i europske umjetnosti, a kojega se čin rušenja može okarakterizirati kao *damnatio memoriae*.²⁴¹

Tek od ujedinjenja Njemačke 1990. godine počinje ozbiljna rasprava o prilagodbi socijalističkog gradskog centra novim potrebama grada, istovremeno s uzdizanjem mita o nevinoj devetnaestostoljetnoj pruskoj prošlosti koji je djelovao umirujuće naspram problematičnih iskustava 20. stoljeća poput imperijalizma, militarizma, nacionalsocijalizma i komunizma.²⁴² Von Buttlar primjećuje kako je uz lokaciju, formu i materijal na ICOMOS-ovoj Konferenciji o autentičnosti u Nari 1994. godine²⁴³ kao jedan od kriterija autentičnosti spomenika navedena i funkcija, pa bi u kontekstu smještaja budućeg Forumu Palača Republike koja je već služila kulturnim sadržajima bila sasvim prihvatljiv izbor, no u raspravama o rušenju Palače Republike i rekonstrukciji Gradskog dvorca taj je kriterij redovito prešućivan, a magična ideja Humboldtova foruma poslužila je popunjavanju rascjepa

---

233 Isto, 12–13.

234 Na hrvatskom jeziku znači dvojbu, sumnju.

235 Isto.

236 Isto, 15.

237 Isto, 16–17.

238 Isto, 17.

239 Isto.

240 Isto, 17–18.

241 Isto, 18.

242 Isto, 22.

243 Engleski naziv je *Nara Conference on Authenticity*.

između forme i sadržaja projekta rekonstrukcije Gradskog dvorca.²⁴⁴ Odabir braće Humboldt kao titulara projekta otvorio je put čitavom nizu analogija i identifikacija, od spajanja prirodnih i humanističkih znanosti preko globaliziranih pogleda na etnografiju i umjetnost predkolonijalnih civilizacija, kao i veze s Humboldtovim sveučilištem i pruskom kulturnom reformom.²⁴⁵ Pa iako se period života braće Humboldt ne podudara s dobom gradnje dvorca, a većina etnografskih artefakata stotinjak godina je mlađa od braće Humboldt, inzistira se na izvornoj pripadnosti odabranih prezentacija dvorcu, posebice zbog smještaja „kabineta čuda” kao preteče muzeja, u Gradski dvorac na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće.²⁴⁶ Izborom kloniranog dvorca, kojeg Von Buttlar naziva „*monumentalnom fikcijom*”, u reprezentaciji autentične istine autor zapaža ikonički obrat te zaključuje kako je lakše uništavati i iznova graditi nešto senzacionalno negoli čuvati, popravljati i redefinirati nešto postojeće, ostavivši mogućnost da će i novi spomenik možda jednoga dana biti uništen.²⁴⁷

4.2. Novi spomenik njemačkoj povijesti

Antropolog Jonas Tinius i umjetnica i povjesničarka umjetnosti Khadija von Zinnenburg Carroll u konceptualnom okviru Humboldtova foruma iščitavaju novo ispisivanje povijesti pruskog imperijalizma putem narativa o progresivnom kozmopolitizmu unutar kojega je sam forum prezentiran kao mjesto za susretanje s kulturama svijeta.²⁴⁸ Uz horizontalnu liniju ekspazionističkog globalizma, autori zapažaju još jednu, onu vertikalnu koja se odnosi na historijsku vezanost Foruma i nekadašnjih centara moći, pruskog Gradskog dvorca i socijalističke Palače Republike.²⁴⁹

Forum s preko pola milijarde eura skupom arhitektonskom ljuskom prema autorima je pokušaj da se ponovo sagleda prošlost Berlina na način da se pritom izbriše problematično nasljeđe.²⁵⁰ Analizirajući diskurs Foruma uviđaju da se puno toga može zaključiti o načinu na koji se Berlin i Njemačka žele upisati u globalističku budućnost te se u tom kontekstu pozicionirati naspram poskolonijalne i postkomunističke prošlosti.²⁵¹ Desetak godina prije rušenja Palače Republike, čina koji autori nazivaju arhitektonskim ikonoklazmom, utjecajni

---

244 Isto, 23.

245 Isto, 24.

246 Isto.

247 Isto, 26.

248 Tinius i Carroll, 2020., 90.

249 Isto.

250 Isto, 91.

251 Isto.

lobi privatnih investitora uvjerio je vladu i privatne sponzore o ulaganju pola milijarde eura u projekt rekonstrukcije Gradskog dvorca koji će biti novi spomenik njemačkoj povijesti.²⁵² Aktivističke skupine iz Berlina poput NoHumboldt21! protestirale su protiv rekonstrukcije Gradskog dvorca te izlaganja etnoloških kolekcija obilježenih europskim imaginarijem klase i rase.²⁵³ Lokacija na kojoj je podignut novi dvorac mjesto je obilježeno dvama fantomskim mjestima koji su podignuti i izbrisani jedan nad drugim.²⁵⁴ U novom narativu o njemačkoj prošlosti, zapažaju autori, neće biti mjesta za njezin socijalistički isječak.²⁵⁵ Uništenje komunističkog režima koje je predstavljalo spektakularno uništenje Palače Republike Odjel za gradski razvoj Grada Berlina snimao je i prenosio putem *web* kamere, a za gledaoce je bila postavljena ogromna platforma.²⁵⁶ Rani *promo-video* Humboldtova foruma uključivao je veličanstvene momente dvorca i okolnog prostora uz zvuke *techna* dok je period Palače Republike između 1978. i 2009. godine preskočen da bi se stiglo do velike *tabule rase* spremne za novi gradski centar, novo upisivanje povijesti.²⁵⁷ Retorika Hermanna Parzinger, jednog od čelnih ljudi projekta Humboldtova foruma, jest kako istraživanje porijekla artefakata iz koloniziranih zemalja koji će biti izloženi u novome dvorcu, kao i njihova dostupnost posjetiteljima je način dekolonizacije i demokratizacije muzeja, dok su trenutni vlasnici spornih objekata svojevrsni čuvari zajedničkog nasljeđa.²⁵⁸

Kao odgovor na javni diskurs vezan uz pitanje rekonstrukcije Gradskog dvorca realizirani su istraživačko-umjetnički radovi koji su komentirali nevidljivu historijsku vertikalnost uništenih „*građevina-zombija*” i horizontalni pseudo-kozmpolitizam projekta Humboldtova foruma, među kojima i rad Khadije von Zinnenburg Carroll *Muzej u knjizi*²⁵⁹ iz 2009. godine koji dokumentira seriju participativnih, fotografskih i poetskih intervencija na temu preplitanja etnografskog muzeja s pruskim dvorcem unutar Forum te se odabirom antimonumentalnog formata izruguje kampanji prikupljanja sredstava za arhitektonski ukras rekonstruiranog dvorca.²⁶⁰ Forma *Muzeja u knjizi* je inspirirana radom Andréa Malrauxa *Imaginarni muzej*²⁶¹ iz 1947. godine u kojemu stranice umjetničke knjige poprimaju funkciju

---

252 Isto, 92.

253 Isto.

254 Isto.

255 Isto.

256 Isto, 95.

257 Isto, 95–96.

258 Isto, 96.

259 Engleski naziv je *The Museum in a Book*.

260 Isto, 93–94.

261 Francuski naziv je *Le musée imaginaire*.

izložbenog prostora zamijenivši tako potrebu podizanja novih muzeja, kao i prvom grupnom izložbom kustosa Setha Siegelauba *Siječanj 5-31, 1969*.²⁶² Posljednja je kritizirala tradicionalne umjetničke institucije te je bila organizirana u privremenom izložbenom prostoru na Manhattanu u dvije prostorije, u jednoj su bili izloženi radovi umjetnika minimalizma Roberta Barryja, Douglasa Hueblera, Josepha Kosutha i Lawrencea Weinera, a u drugoj je bio izložen katalog izložbe.²⁶³

U odnosu na Parzingerovu retoriku u kojoj je Humboldtov forum „*epicentar novih oblika odnosa sa svijetom*” i činjenicu da se u Njemačkom Parlamentu 2018. godine raspravljalo o dekolonizaciji, stav francuske vlade je pokazao veće razumijevanje za problematiku u kontekstu uspostavljanja novih etika odnosa kroz restituciju artefakata.²⁶⁴ Važnu ulogu u oblikovanju tih stavova imala je Bénédicte Savoy, bivša članica Odbora Humboldtova foruma, koja je zajedno s Felwine Sarr napisala izvješće *The Restitution of African Cultural Heritage: Toward a New Relational Ethics* koje navodi različite imoralne prakse vezane uz apropijaciju otuđenih predmeta iz koloniziranih zemalja poput silovanja, pljačkanja, prisile, prijevara itd.²⁶⁵

Jonas Tinius i Khadija von Zinnenburg uputili su kritiku konceptu centralnosti Humboldtova foruma predlažući inkluzivniji pristup otvoren kustosima, umjetnicima i aktivistima koji bi kroz različite discipline analizirali problematično nasljeđe kolonijalizma i socijalizma te stvaranje manjih satelitskih foruma van reprezentativnog centra Berlina, kao i otvaranje međunarodnoj suradnji u istraživanju i trajnoj restituciji nasljeđa.²⁶⁶ Takav muzej budućnosti ne bi više bio „čuvar nasljeđa” već pravi dekolonizirajući forum temeljen na etici uvažavanja i osjećajima odgovornosti i reciprociteta, stoga valja preispitati privilegirani položaj muzeja simboliziran kroz globalnu hegemoniju „*bijele kocke*”.²⁶⁷

---

262 Isto, 93. Engleski naziv izložbe Setha Siegelauba bio je *January 5-31, 1969*.

263 *This is the way your leverage lies: The Seth Siegelau Papers as Institutional Critique*. Mrežna stranica MoMA.org, <https://www.moma.org/interactives/exhibitions/2013/siegelau/> (pregledano 22. rujna 2020.).

264 Isto.

265 Isto.

266 Isto, 98.

267 Isto, 98–99.

20. Humboldtov forum, pogled na istočno pročelje u suvremenom arhitektonskom rješenju.

4.3. Dijalektika praznina

Politolog i profesor globalnih studija Jonathan Bach u zborniku koji uređuje zajedno sa socijalnim antropologom Michałom Murawskim *Re-centering the city: Global mutations of social modernity* objavljuje tekst *Berlin's empty centre: a double take* u kojemu zapaža dijalektički princip unutar diskursa vezanog uz lokaciju novopodignutog Gradskog dvorca (sl. 20) koju vidi kao svojevrsni palimpsest, sukob imaginarija vezanih uz centar Berlina, rekonstruirani dvorac je izbrisao Palaču Republike koja je ranije izbrisala Gradski dvorac.²⁶⁸ U fokusu Bachova istraživanja nisu dvorac i palača koji su obilježili lokaciju već upravo periodi praznina između gradnji kada na prostoru nije postojala nijedna građevina.²⁶⁹ Palača Republike služila je svojoj funkciji samo četrnaest godina između 1976. i 1990. godine, dok je njezinoj izgradnji koja počinje 1973. godine prethodio period od dvadeset i tri godine koji Bach karakterizira kao period između postajanja i postojanja.²⁷⁰ Period praznine se nakratko ponavlja između 2008. godine kada je dovršeno njezino uklanjanje i početka rekonstrukcije

²⁶⁸ Bach, 2020., 79.

²⁶⁹ Isto.

²⁷⁰ Isto.

Gradskog dvorca.²⁷¹ Etapa odsustva, ističe Bach, važna je ne samo za razumijevanje procesa koji su doveli do današnjih kontura berlinskog centra, već je zanimljiv primjer za teorijsko promišljanje pojma centralnosti gradskog centra o kojem filozof Roland Barthes u eseju *Carstvo znakova* 1970. godine piše: „/.../ *synesthetic sentiment of the City, which requires that any urban space have a center to go to, to return from, a complete site to dream of and in relation to which to advance or retreat; in a word, to invent oneself.*”²⁷² U toj nemirnoj praznini gradskog centra, koja je svjesna svog nedostatka i traži da bude ispunjena, Jonathan Bach vidi performativni princip neverbalne komunikacije i dijalektički princip historije koja se nikad ne realizira u jednom pokušaju.²⁷³ Logika ponovljenih pokušaja jest logika poticanja pogleda na ponovljeno gledanje kako bi se vidjelo drugačije u duhu koje autor nudi novi pogled na prostor danas okupiran rekonstrukcijom Gradskog dvorca.²⁷⁴

I nakon teritorijalne ekspanzije Berlina iza 1920. godine kada se grad sastoji od niza disperziranih okruga s različitim teritorijalnim identitetima, prostor Gradskog dvorca koji gubi funkciju nakon abdikacije cara 1918. godine te preživljava iako u oštećenom stanju bombardiranja Saveznika u Drugom svjetskom ratu, zadržava status centra i simbola Pruske i Njemačkog Carstva.²⁷⁵ U ranom poslijeratnom periodu prije podizanja Berlinskog zida te pod utjecajem borbi za kontrolu nad budućim podijeljenim gradom, prvi sekretar Jedinствene socijalističke partije Njemačke Walter Ulbrich, još uvijek se nadajući u ujedinjenje države pod vlastitim uvjetima, započinje s planovima vizualnog preoblikovanja grada čija je centralna točka bio dvorac Hohenzollerna.²⁷⁶ Nakon rušenja dvorca rani planovi za podizanje nove građevine bili su inspirirani sovjetskim modelom staljinističkog nebodera pod krilaticom Prve graditeljske konferencije²⁷⁷ Njemačke Demokratske Republike iz 1955. godine „*bolje, brže, jeftinije od kapitalističkog Zapada*”.²⁷⁸

Nakon prvih napuštenih planova za podizanje Centralne zgrade u formi staljinističkog nebodera, a prije početka gradnje modernističke Palače Republike, prostor nekadašnjeg Gradskog dvorca obilježila je nova praznina.²⁷⁹ Parade su preusmjerene na Bulevar Karla Marxa, u blizini su 1960-ih podignute zgrada Državnog vijeća Demokratske Republike

---

271 Isto.

272 Isto, 80.

273 Isto, 81.

274 Isto.

275 Isto.

276 Isto.

277 Njemački naziv je *Baukonferenz*.

278 Isto, 85.

279 Isto.

Njemačke i zgrada Ministarstva vanjskih poslova, a sporna lokacija je uglavnom služila kao površina za parkiranje vozila.²⁸⁰

Palača Republike podignuta u vrijeme Ulbrichtova nasljednika Ericha Honeckera između 1973. i 1976. godine predstavljala je verziju nikada podignute Centralne zgrade, ali i prekid sa strukturnom prazninom prostora.²⁸¹ Autor zapaža da je kao posljedica velikih financijskih izdataka za ranije projekte poput Staljinova bulevara Palača Republike realizirana u skromnijim oblicima nalik konvencijskim centrima Hamburga i Helsinkija, koji bi se teško mogli nazvati arhitekturom moći, a njezina privlačnost je korespondirala potrošačkim aspiracijama za uživanjem srednje klase.²⁸²

Danas prostor o kojemu su se dugo vodile rasprave popunjava Humboldtov forum u rekonstruiranom Gradskom dvorcu, no praznina vezana uz nerealizirane planove za Centralnu zgradu koji su prethodili izgradnji Palače Republike zadržana je na lokaciji istočno od novoga dvorca, na kojoj je Walter Ulbricht namjeravao podignuti staljinistički neboder, a koja se danas nalazi u fokusu konzervatorskih rasprava o ponovnoj izgradnji staroga grada.²⁸³

Praznina koja se stalno iznova pojavljuje u centru Berlina od kraja Drugog svjetskog rata prema autoru teksta predstavlja svojevrsno zaobilaženje jednako praznog subjekta.²⁸⁴ Obje poslijeratne centralne građevine, i Palača Republike i rekonstruirani Gradski dvorac iznikle su iz perioda u kojima su pokušaji zamjenjivanja postojećeg rezultirali svojevrsnom peformativnom praksom centra kao prostora odsustva, projekcija i transformacija (sl. 21).²⁸⁵ Što li ćemo vidjeti pri sljedećem pogledu?²⁸⁶

---

280 Isto, 85–86.

281 Isto, 86.

282 Isto, 86–87.

283 Isto, 87.

284 Isto.

285 Isto, 88.

286 Isto.

21. Humboldtov forum, pogled s TV tornja.

Zaključak

Pokušaj dohvaćanja historijskog momenta u kojem je bila moguća realizacija „najvažnijeg kulturnog projekta u Njemačkoj na početku 21. stoljeća” putem analiza rasprava koje su se bavile tematikom, dovodi do suočavanja s više kontradikcija koje otvaraju široki spektar promišljanja arhitekture nadilazeći puko nizanje povijesnih činjenica.

Profesor na Sveučilištu u Edinburghu i ravnatelj Škotskog centra za konzervatorske studije povjesničar arhitekture Miles Glendinning u opsežnoj knjizi *The Conservation Movement – a History of Architectural Preservation* spominje nekoliko paralelnih narativa, koji se javljaju u konzervatorskom pokretu između kraja Drugog svjetskog rata i svršetka hladnog rata, narativi Istočnog i Zapadnog bloka te internacionalistički narativ, svaki sa svojim inherentnim ideološkim različitostima.²⁸⁷ Konzervatorski pokret u području Istočnog bloka u poslijeratnom periodu suočava se s tri osnovna problema, dovodenjem u vezu konzervacije s fašizmom, isprepletenošću arhitektonskog nasljeđa s „neprijateljskim” vrijednosnim sistemima religije, feudalizma i buržoazije u kontekstu arhitekture crkava, palača i javnih institucija te nepodudaranje ideje očuvanja starih građevina s idejom progresa.²⁸⁸ No, izuzevši uništenje određenih građevina koje su se smatrale simbolima „klasnih neprijatelja”, nije postojala opća politička revolucija unutar konzervatorskog pokreta u Njemačkoj Demokratskoj Republici.²⁸⁹ Glendinning iznosi zanimljiv podatak kako se u ranom poslijeratnom periodu za Ulbrichtova vodstva klasično graditeljsko nasljeđe dovodilo u vezu s pruskim militarizmom, dok je istovremeno u Rusiji arhitekt Friedrich Schinkel bio izuzetno cijenjen kao njemačka varijanta socijalističkog realizma.²⁹⁰ Jedno od najpoznatijih uništenja graditeljskog nasljeđa u vrijeme Njemačke Demokratske Republike iz nesumnjivo ideoloških razloga u Berlinu bilo je upravo miniranje berlinskog Gradskog dvorca 1950. godine.²⁹¹

Nakon prestanka blokovske podjele vodeći narativ postaje „zbunjujuća kombinacija kapitalizma i globaliziranog internacionalizma”²⁹² koja stvara atmosferu dezorijentiranosti tipične za postmodernu kulturu.²⁹³ Od 1989. godine do danas svjedočimo preokretu unutar

---

²⁸⁷ Glendinning, 2013. e-knjiga

²⁸⁸ Isto.

²⁸⁹ Isto.

²⁹⁰ Isto.

²⁹¹ Isto.

²⁹² Isto.

²⁹³ Isto.

konzervatorskog pokreta koji je, kako ističe Glendinning, izvorno bio pod utjecajem historijske sile koja je pomela Europu nakon 1789. godine, a ideološka definicija pokreta kao narativa vezana je uz „konstantne sebepokrećuće unutrašnje koncepte autentične esencije i života”.²⁹⁴ Promjene koje uključuju opadanje autoriteta pokreta autor vezuje uz opće ekonomske i političke procese globalizacije poput individualizacije tržišnih izbora i komercijalizacije vrijednosti kulturnog nasljeđa koje se rađaju na Zapadu 1980-ih usporedo s idejom kozmopolitskog grada.²⁹⁵ Takvi gradovi, danas obilježeni tržišnom konkurencijom i *brandingom*, postaju turistički centri otvoreni ulaganjima, a postmoderni relativizam vrijednosti zajedno s konceptom nematerijalnosti nasljeđa zamijenio je ideje jedinstvenosti različitih nacija.²⁹⁶ Slike i diskursi, konstrukti poput „okoliša sjećanja”²⁹⁷ stali su na mjesto stvarnih, materijalnih struktura, što se odrazilo i na nestabilno poimanje autentičnosti te brisanje granica između starog i novog.²⁹⁸ Tako od 1990-ih naovamo, moderna arhitektura koja je nekada obilježavala granicu između starog i novog, tradicionalnog i progresivnog, i sama postaje objektom zaštite.²⁹⁹ Istovremeno dolazi i do oživljavanja tradicije restauratorskog pokreta iz 19. stoljeća najpoznatijeg po Viollet-le-Ducovima rekonstrukcijama idealnih formi koja danas ide pod ruku s *brandiranjem* gradova i diskursom „okoliša sjećanja”, što je najočitije u područjima nekadašnjeg Istočnog bloka.³⁰⁰ Konzervatorski pokret danas ili njegovo nestajanje obilježavaju procesi globalizacije kulturnog nasljeđa i s njima u svezi destabilizacija autentičnosti te urbanizam koji potiče stvaranje faksimila,³⁰¹ a rekonstrukcija berlinskog Gradskog dvorca može se sagledati upravo kroz prizmu tih procesa.

Britanski povjesničar Eric Hobsbawm proučavajući fenomen „izmišljanja tradicije” u istoimenoj knjizi iz 1983. godine³⁰² sa svrhom uočavanja važnih indikatora društvenih problema i otkrivanja odnosa ljudi prema prošlosti,³⁰³ sintagmu objašnjava kao onu koja u širokom smislu označava tradicije koje su konstruirane i formalno ustanovljene.³⁰⁴ Radi se o pokušajima uspostavljanja stabilnih i nepromjenjivih struktura unutar promjenjivog

---

294 Isto. Izvorni tekst je „/.../ constantly self-reinforcing internal concepts of authentic essence and ,life’”.

295 Isto.

296 Isto. „As Jukka Jokilehto suggested in a 2006 lecture, ,If all values are equal , then there’s no real value any more.’”

297 Engleski naziv je *memory landscape*.

298 Isto.

299 Isto.

300 Isto.

301 Isto.

302 Izvorni naziv je *The Invention of Tradition*.

303 Hobsbawm, 2011., 23.

304 Isto, 5.

društvenog života putem ponavljanja, koje ima zadatak usaditi određene vrijednosti i norme ponašanja te uspostaviti kontinuitet s određenom prošlošću.³⁰⁵ Drugim riječima, izmišljanje tradicije je upotreba stare građe u konstrukciji tradicije novog tipa za nove svrhe,³⁰⁶ ona se izmišlja tamo gdje se stari obrasci ne mogu adaptirati.³⁰⁷

Povjesničar Terence Ranger u istoj knjizi piše o posljednjoj četvrtini 19. stoljeća, vremenu europskih navala na Afriku, kao vremenu cvata izmišljenih tradicija, pri čemu je osnovni koncept veze između ova dva procesa koncept carstva.³⁰⁸ Izmišljene tradicije afričkih društava uvezene iz Europe, pružile su bijelcima model upravljanja, a Afrikancima modele ponašanja te se upravo kroz njih izražavao dobar dio kolonijalnih sukoba.³⁰⁹ Britanci su čak više u Africi koristili ideju imperijalističke vladavine negoli u Britaniji ili Indiji, dok su primjerice Francuzi imali teži zadatak inkorporiranja Afrikanaca u republikansku tradiciju.³¹⁰ Kolonijalni odnos prema domorocima nije se ograničavao samo na visoke klase, siromašni bijelci iz Europe, Kanade i Australije dolazili su 80-ih i 90-ih godina 19. stoljeća raditi u Afriku, ali nisu pomogli definirati Afrikance kao radnike ili zanatlije, već su na osnovi rase igrali ulogu povlaštenih, primjerice sindikat bijelih rudara bio je organiziran kao ekskluzivno članstvo, koje je isključivalo članstvo ne-bijelih radnika.³¹¹ Iz ovih izlaganja vidimo kako „izmišljanje tradicije” nipošto nije noviji fenomen, ali u doba vladavine diskursa i slika nailazi na posebno plodno tlo.

Zapažanja o obratu u poimanju autentičnosti u posljednjih tridesetak godina unutar teorije zaštite spomenika američki povjesničar arhitekture John V. Maciuka potkrijepio je zaključcima povjesničarke arhitekture Françoise Choay iz knjige *Izum historijskog spomenika*³¹² iz 2001. godine koja primjećuje kako je protjecanje vremena i rast broja spomenika pod zaštitom obrnuto proporcionalan starosti spomenika koje procjenjujemo vrijednima zaštite.³¹³ U 19. stoljeću zaštita se odnosila na spomenike stare barem tisuću godina, do početka 1900-ih starosni kriterij se sveo na dvestotinjak godina da bi do trenutka usvajanja Venecijanske povelje Le Corbusierova Villa Savoye iz 1929. godine već bila na listi

---

305 Isto, 6.

306 Isto, 12.

307 Isto, 16.

308 Ranger, 2011., 309.

309 Isto, 309–311. „Vladajuća bijela klasa pak nije vladala samo silom oružja ili novca, već i propisima utvrđenim statusom.”

310 Isto, 310.

311 Isto, 311–313. „/.../ beli zemljoradnici videli su sebe ne kao seljake, nego kao gospodu farmere.”

312 Izvorni francuski naziv knjige iz 1992. je *Allégorie du Patrimoine*, a kasnije engleske verzije iz 2001. *The Invention of the Historic Monument*.

313 Maciuka, 2014., 246.

zaštićenih spomenika, a 1996. godine švicarska vlada je zaštitila zgradu termi arhitekta Petera Zumthora, spomenik star tek tjedan dana.³¹⁴ Znakovi demokratizacije zaštite spomenika su tipografska ekspanzija pa tako objekti zaštite nisu više samo palače, sakralni objekti i vile, već i tvornice, trgovine, koncentracijski logori itd. te geografska ekspanzija prvotno manifestirana kroz broj zemalja potpisnica važnih sporazuma o zaštiti, a posljedično u komercijalizaciji kulture te ubrzanoj transnacionalnoj konzumaciji historijskih spomenika.³¹⁵

Iz Maciukine analize očita je promjena paradigme vezane uz pojam autentičnosti koja se poimala kao čisto, neizmijenjeno stanje spomenika dok u slučaju Gradskog dvorca u Berlinu imamo rekonstruiranu repliku opravdanu geografskim i historijskim esencijalizmom, koja se paradoksalno nudi kao autentični izraz povijesti Berlina i odanosti instituciji monarhije vezanoj uz njegov nastanak.³¹⁶

Kwame Opoku, novinar iz Ghane, kroz više tekstova iznio je stav kako puka promjena paradigme preseljenjem dahlemskih etnoloških zbirki, koje su većinom stečevine kolonijalnog doba, u berlinski centar, naprosto neće izbrisati činjenicu da se radi o nasilno otuđenim objektima koji su izvorno dio kulture zemalja iz kojih su oteti. Tu činjenicu neće izbrisati ni koncepti dijaloga i otvaranja mnogostrukim perspektivama, kao ni onaj „*zajedničkog nasljeđa*” u vlasništvu Pruske zaklade za kulturnu baštinu, kojima se apologeti Humboldtova foruma uglavnom koriste kod opisa projekta Humboldtova foruma pa je u tom smislu jedini legitiman čin restitucija otetih artefakata,³¹⁷ kao i svojevrsna decentralizacija Forum³¹⁸ za koji su antropolog Jonas Tinius te umjetnica i povjesničarka umjetnosti Khadija von Zinnenburg Carroll zaključili da se upostavlja putem okvira ekspanzionističkog kozmopolitizma, zadržavajući pritom vrlo jasnu hijerarhijsku strukturu moći.³¹⁹

Rušenje berlinskog Gradskog dvorca 1950. godine i Palače Republike početkom 21. stoljeća nesumnjivo su činovi arhitektonskog ikonoklazma. Prvi je počinjen iz ideoloških razloga u vrijeme kada su se klasični spomenici prošlosti sudarali sa simbolikom progresa

---

314 Isto.

315 Isto.

316 Isto, 255.

317 Kwame Opoku, *Will Humboldt – Forum Defend Looted Artefacts With Misleading Statement And Self-Serving Arguments*. Mrežna stranica *Africavenir*; https://www.africavenir.org/news-details/archive/2015/october/article/will-humboldt-forum-defend-holding-looted-artefacts-with-misleading-statements-and-self-serving-argu.html?tx_ttnews%255Bday%255D=13&cHash=3cd0ab64231941ad21f37ad0fd1e6dad (pregledano 22. rujna 2020.).

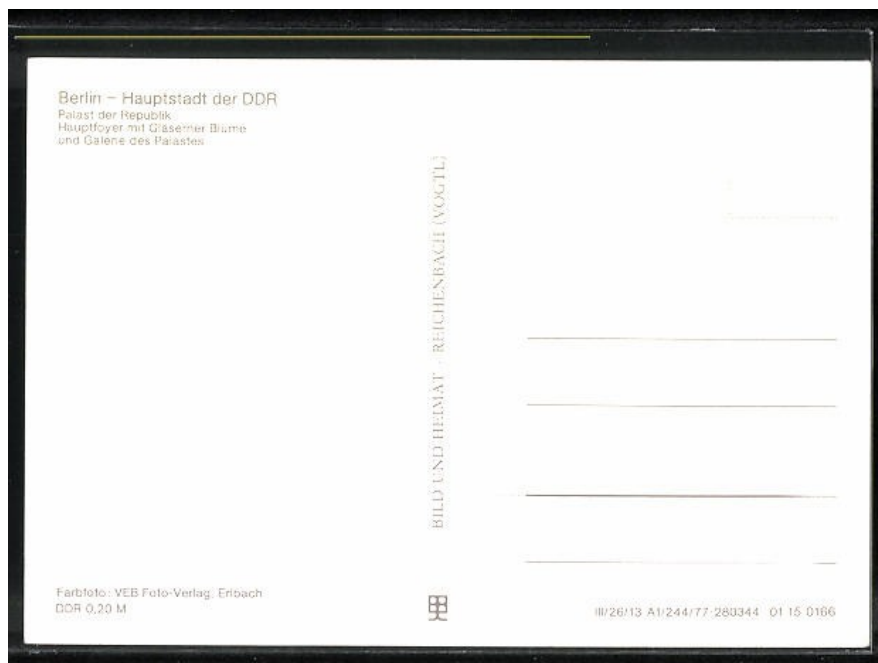
318 Tinius i Carroll, 2020., 98. „*.../ inviting curators, artists and activists to engage in the difficult legacies of colonialism and socialism that have marked the city's centre by moving outwards rather than inwards, relationally rather than monumentally, in neighbourhoods rather than avenues.*”

319 Isto.

istovremeno se vezujući uz mrsku povijest imperijalizma, militarizma te nacizma za koji se smatralo da je iznikao iz istih tradicija, a potonji je kako doznajemo iz rasprava, realiziran uz poticaj utjecajnog poduzetničkog lobija koji je inicirao projekt Humboldtova foruma u vrijeme nakon pada Berlinskog zida, kada uz velike geopolitičke promjene započinje i obrat u poimanju kulturnog nasljeđa. Gubitak jasne granice između starog i novog uz relativizaciju pojma autentičnosti pratio je političku i ekonomsku globalizaciju te komercijalizaciju vrijednosti kulturnog nasljeđa. U *brandiranju* novog službenog identiteta povijesti Savezne Republike Njemačke nakon ujedinjenja, koji se da iščitati iz projekta Humboldtova foruma, problematično nasljeđe je zajedno sa socijalističkim isječkom naprosto uklonjeno, a inspiracija je pronađena u idealiziranom imaginariju pruske kulturne prošlosti te konceptima „*otvorenosti prema svijetu*”, dijaloga i mnogostrukosti perspektiva kojima se implicira odsustvo hijerarhije u odnosima moći, pritom zadržavajući nasilno otuđene artefakte te podižući građevinu koja simbolikom evocira koncept carstva, njemačku moć i slavu. Povjesničar arhitekture Adrian von Buttlar je u tekstu *Berlin's Castle Versus Palace* iznio važnu opservaciju kako je organiziranom kampanjom za sakupljanje sredstava rekonstruirani dvorac u tzv. javno-privatnom vlasništvu, baš poput etnoloških zbirki u vlasništvu Pruske zaklade za kulturnu baštinu koje su karakterizirane kao „*zajedničko nasljeđe*” (op.a), predstavljen kao „*svačiji dvorac*” iako se formalno nalazi u vlasništvu Zaklade za Humboldtov forum u berlinskom dvorcu kojom upravlja elitna skupina dioničara.³²⁰

---

320 Von Buttlar, 2007., 23.

22. i 23. Palača Republike, foaje sa staklenim cvijetom, razglednica.

Prilozi

Popis literature

1. Albuquerque, C., *Berlinski dvorac kao mjesto inscenacije*. Mrežna stranica *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/hr/berlinski-dvorac-kao-mjesto-inscenacije/a-4079031> (pregledano 22. rujna 2020.).
2. Bach, J. (2020.), *Berlin's empty centre: a double take*, u: *Re-Centring the City: Global Mutations of Socialist Modernity*. ur.: Jonathan Bach, Michał Murawski, London: ULC Press, , str.u: *Re-Centring the City: Global Mutations of Socialist Modernity*. [ur. Bach, J.; Murawski, M.], ULC Press: 79–89, London
3. Baudrillard, J.; Nouvel, J. (2008.), *Singularni objekti – Arhitektura i filozofija*, AGM, Zagreb
4. Boddien, W. Von, *A simbol of reconciliation*. Mrežna stranica *Humboldt Forum*, <https://www.humboldtforum.org/en/magazin/artikel/a-symbol-of-reconciliation/> (pregledano 22. rujna 2020.).
5. Boddien, W. Von (2017), *The solution to the puzzle: they are milling marks of a robot! The sculptor with the greatest speed, precision and stamina!*, „The Berliner Schloss Post”, 14: 35–37, Berlin
6. Bogdan, A. (2018.), *U središtu Berlina niče dvorac iz 18. stoljeća*, „Građevinar”, 1: 47–53, Zagreb
7. Bose, F. Von, *The Making of Berlin's Humboldt-Forum: Negotiating History and the Cultural Politics of Place*. Mrežna stranica *Darkmatter*, <http://www.darkmatter101.org/site/2013/11/18/the-making-of-berlin%E2%80%99s-humboldt-forum-negotiating-history-and-the-cultural-politics-of-place/> (pregledano 22. rujna 2020.).
8. Buttlar, A. Von (2007.), *Berlin's Castle Versus Palace: A Proper Past for Germany's Future?*, „Future Anterior” 4-1: 13–29, Minneapolis
9. Choay, F. (1996.), *L'Allégorie du patrimoine*, Seuil, Pariz
10. Confino, A. (2006.), *Germany as a Culture of Remembrance: Promises and Limits of Writing History*, University of North Carolina Press, Chapel Hill
11. Felix, L. (1914.), *Anleitung zum ethnologischen Beobachten und Sammeln*, Königliche Museen zu Berlin, Berlin
12. Glendinning, M. (2013.), *The Conservation Movement: A History of Architectural Preservation: Antiquity to Modernity*, Routledge, Taylor & Francis Group, Abingdon
13. Hobsbawm, E.J.; Ranger, T.O. (2011.), *Izmišljanje tradicije, XX. Vek*, Beograd
14. Holland, B., *The Stadtschloss*. Mrežna stranica *Berlin: divided city*, <https://berlindividedcity.wordpress.com/2013/03/14/the-stadtschloss-the-royal-palace/> (pregledano 22. rujna 2020.).
15. Jokilehto, J. (2017.), *A History of Architectural Conservation*, Routledge, Abingdon

16. Klinkott, M., *Why Berlin Palace needs to be rebuilt for the sake of the urban fabric in the city centre*, „The Berliner Schloss Post”, 14: 40–42, Berlin
17. Kruft, H.-W. (1993.), *Rekonstrukcija kao restauracija: Uz ponovnu izgradnju uništene arhitekture*, „Neue Zürcher Zeitung”, 151: 57f, Zürich
18. Larios, P. (2020.), *Why Are Activists Kicking Up a Storm Against Berlin's Humboldt Forum?* Mrežna stranica *Frieze*, <https://www.frieze.com/article/why-are-activists-kicking-storm-against-berlins-humboldt-forum>, (pregledano 15. tudenog 2020.).
19. Maciuika, J.W. (2014.), *The historic preservation fallacy? Transnational culture, urban identity and monumental architecture in Berlin and Dresden*, u: *Transnationalism and the German City* [ur. Diefendorf, J.M.; Ward, J.], Palgrave Macmillan: 239–260, New York
20. Mumford, L. (1988.), *Grad u historiji*, Naprijed, Zagreb
21. Nerdinger, W. (2017.), *Construction and reconstruction of historic continuity* „The Berliner Schloss Post”, 14: 49–51, Berlin
22. Opoku, K. (2015.), *Looted/Stolen Cultural Artefacts Declared „Shared Legacy”*. Mrežna stranica *No Humboldt21!*, https://www.no-humboldt21.de/wp-content/uploads/2015/08/Opoku_SHARED_HERITAGE-4..pdf (pregledano 22. rujna 2020.).
23. Opoku, K. (2015.), *Will Humboldt – Forum Defend Looted Artefacts With Misleading Statement And Self - Serving Arguments*. Mrežna stranica *Africavenir*, http://www.africavenir.org/news-details/archive/2015/october/article/will-humboldt-forum-defend-holding-looted-artefacts-with-misleading-statements-and-self-serving-argu.html?tx_ttnews%5Bday%5D=13&cHash=3cd0ab64231941ad21f37ad0fd1e6dad (pregledano 22. rujna 2020.).
24. Opoku, K. (2020.), *Golden Cross On Humboldt Forum: Arrogance, Stubbornness, Provocation And Defiance*. Mrežna stranica *Modern Ghana*, <https://www.modernghana.com/news/1013271/golden-cross-on-humboldt-forum-arrogance-stubbor.html> (pregledano 22. rujna 2020.).
25. Parzinger, H. (2011.), *A space for reflection in a world of global integration*, „The Humboldt Forum”, 14, Berlin
26. Penezić, V. (2002.), *Zavodljiv izlog suvremenosti*, „Vijenac”, 219
27. Sandes, C.A. (2012.), *Null and Void: the palace of the Republic*, u: *The Good, the Bad and the Unbuilt: Handling the Heritage of the Recent Past*, [ur. May, S.; Orange, H.; Penrose, S.], Hadrian Books Ltd: 7–17, Oxford
28. Stella, F. (2017.), *The Humboldt Forum: Reconstruction and development of the Berlin Palace*, „The Berliner Schloss Post”, 14: 45–48, Berlin
29. Studemann, F. (2019.), *Berlin's memory palace*, „Financial Times”, 14./15. rujna: 20, London

30. Tafuri, M. (1980.), *Theories and History of Architecture*, Granada Publishing Ltd., London
31. Tinius, J.; Zinnenburg Carroll, K. Von (2020.), *Phantom palaces: Prussian centralities and Humboldtian spectres*, u: *Re-Centring the City: Global Mutations of Socialist Modernity*. [ur. Bach, J.; Murawski, M.], ULC Press: 90–103, London
32. (2013.) *Stop the planned construction of The Humboldt Forum in the Berlin Palace*. Mrežna stranica *No Humboldt 21!*, <https://www.no-humboldt21.de/resolution/english/> (pregledano 22. rujna 2020.).
33. (2020.) *Tear It Down and Turn It Upside Down!* Mrežna stranica *Coalition of Cultural Workers Against the Humboldt Forum*, <https://ccwah.info/statements/statement/> (pregledano 20. siječnja 2021.).
34. (2020.) *Dead on Arrival*. Mrežna stranica *Coalition of Cultural workers against the Humboldt Forum*, <https://ccwah.info/statements/opening-turning-disaster/> (pregledano 22. siječnja 2021.).
35. *Short Architectural History*. Mrežna stranica *Association Berliner Schloss e.V.*, <https://berliner-schloss.de/en/palace-history/short-architectural-history/> (pregledano 22. rujna 2020.).
36. *This is the way your leverage lies: The Seth Siegelaub Papers as Institutional Critique*. Mrežna stranica *MoMA.org*, <https://www.moma.org/interactives/exhibitions/2013/siegelaub/> (pregledano 22. rujna 2020.).
37. Stiftung Humboldt Forum im Berliner Schloss (2015.) *Ein Berliner Schloss für die Welt*, Berlin
38. Stiftung Humboldt Forum im Berliner Schloss (2018.), *A new cultural district in the heart of Berlin*, Berlin
39. International Council on Monuments and Sites (1964.), *International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites: The Venice Charter*. UNESCO
40. International Council on Monuments and Sites (1994.), *The Nara document on authenticity*, UNESCO.
41. Förderverein Berliner Schloss e.V. (2017.) „The Berliner Schloss Post”, 14, Berlin

Popis slikovnih priloga

1. *Dvorište Humboldtova foruma u vrijeme rekonstrukcije, srpanj 2018*. Mrežna stranica *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2018/10/12/arts/design/humboldt-forum-germany.html?action=click&module=RelatedLinks&pgtype=Article> (pregledano 5. veljače 2021.).
2. *Humboldtov forum, unutrašnje dvorište s elementima suvremene i klasične arhitekture*. Mrežna stranica *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2020/12/17/arts/design/humboldt-forum-berlin.htm> (pregledano 5. veljače 2021.).

3. *Humboldtov forum, pogled na zapadnu fasadu u srpnju 2020.* Mrežna stranica Facebook; *Humboldt Forum*, <https://www.facebook.com/humboldtforumberlin/photos/2455911558033517> (pregledano 5. veljače 2021.).
4. *Coalition of Cultural Workers Against the Humboldt forum, transparenti povodom otvorenja Humboldtova foruma.* Mrežna stranica Facebook; *Coalition of Cultural Workers Against the Humboldt Forum*, <https://www.facebook.com/Coalition-of-Cultural-Workers-Against-the-Humboldt-Forum-123532019308577/photos> (pregledano 5. veljače 2021.).
5. *Coalition of Cultural Workers Against the Humboldt Forum, transparent.* Mrežna stranica Facebook; *Coalition of Cultural Workers Against the Humboldt Forum*, <https://www.facebook.com/Coalition-of-Cultural-Workers-Against-the-Humboldt-Forum-123532019308577/photos> (pregledano 5. veljače 2021.).
6. *Križ kupole Humboldtova foruma prije postavljanja u svibnju 2020. godine.* Mrežna stranica *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/en/cross-causes-controversy-atop-reconstructed-berlin-palace/a-53614166> (pregledano 5. veljače 2021.).
7. *Gradski dvorac u Berlinu oko 1900. godine, pogled na zapadno pročelje i Eosanderov portal.* Mrežna stranica *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2018/10/12/arts/design/humboldt-forum-germany.html?action=click&module=RelatedLinks&pgtype=Article> (pregledano 5. veljače 2021.).
8. *Portal IV Gradskog dvorca na nekadašnjoj zgradi Državnog vijeća u Berlinu.* Mrežna stranica *Digital Cosmonaut*, <https://digitalcosmonaut.com/2020/staatsratsgebaeude-berlin-ddr/> (pregledano 5. veljače 2021.).
9. i 10. *Gradski dvorac u Berlinu, ratna stradanja i miniranje 1950. godine.* Mrežna stranica *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/en/cross-causes-controversy-atop-reconstructed-berlin-palace/a-53614166> (pregledano 5. veljače 2021.).
11. *Parada pred Palačom Republike 1986. godine.* Mrežna stranica *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2019/06/07/arts/palast-east-germany-kunsthalle-exhibit.html> (pregledano 5. veljače 2021.).
12. i 13. *Palača Republike, snimke interijera i dizajnerski predmeti, 'Palast der Republik: Inspiration, Politics', Kunsthalle Rostock, Rostock 2019.* Mrežna stranica *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2019/06/07/arts/palast-east-germany-kunsthalle-exhibit.html> (pregledano 5. veljače 2021.).
14. *Uklanjanje Palače Republike u Berlinu između 2006. i 2008. godine.* Mrežna stranica RTV Slovenija, <https://www.rtvsl.si/kultura/drugo/kako-je-izginjala-palaca-republike/157967#&gid=1&pid=3> (pregledano 5. veljače 2021.).

15. *Uklanjanje Palače Republike u Berlinu između 2006. i 2008. godine*. Mrežna stranica *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/en/berlins-palace-of-the-republic-becomes-an-east-german-relic/g-18989506> (pregledano 5. veljače 2021.).
16. *Prostorni prikaz Humboldtova foruma u rekonstruiranom Gradskom dvorcu u Berlinu*. Mrežna stranica *ISSUU*, https://issuu.com/humboldtforum/docs/humboldt_forum_imageflyer_2018_en (pregledano 5. veljače 2021.).
17. *Coalition of Cultural Workers Against the Humboldt Forum, performans i prosvjed povodom postavljanja križa na kupolu Humboldtova foruma*. Mrežna stranica *Hyperallergic*, <https://hyperallergic.com/609318/humboldt-forum/fbclid=IwAR1Cpd20i4FsCrXgFielDr8GeQyzetDDKC5cxStaM-AhA156OrHm3MTihzM> (pregledano 5. veljače 2021.).
18. *Mandu Yenu tron iz Bamuma u Kamerunu, u vlasništvu Pruske zaklade za kuturnu baštinu*. Mrežna stranica *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2018/10/12/arts/design/humboldt-forum-germany.html?action=click&module=RelatedLinks&pgtype=Article> (pregledano 5. veljače 2021.).
19. *Pogled na staklenu fasadu Palače Republike*. Mrežna stranica *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/en/berlins-palace-of-the-republic-becomes-an-east-german-relic/g-18989506> (pregledano 5. veljače 2021.).
20. *Humboldtov forum, pogled na istočno pročelje u suvremenom arhitektonskom rješenju*. Mrežna stranica *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2018/10/12/arts/design/humboldt-forum-germany.html?action=click&module=RelatedLinks&pgtype=Article> (pregledano 5. veljače 2021.).
21. *Humboldtov forum, pogled s TV tornja*. Mrežna stranica *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2018/10/12/arts/design/humboldt-forum-germany.html?action=click&module=RelatedLinks&pgtype=Article> (pregledano 5. veljače 2021.).
22. i 23. *Palača Republike, foaje sa staklenim cvijetom, razglednica*. Mrežna stranica *Oldthing*, <https://oldthing.de/AK-Berlin-Palast-der-Republik-Hauptfoyer-mit-glaeserner-Blume-0027768899> (pregledano 5. veljače 2021.).

Summary

In 2020, the reconstruction of Berlin Palace was completed. The building had been damaged by bombing during the Second World War and demolished in the German Democratic Republic in 1950. Francesco Stella was the architect who designed the new building according to basic stereometry of the destroyed castle, shaping the eastern facade in a modern solution, and the remaining three as facsimiles, thus reviving the appearance of the lost building. The Palace of the Republic, which was the seat of East German parliament, was built on the same location in 1976, and was dismantled between 2006 and 2008. After the fall of Berlin Wall, an entrepreneur named Wilhelm von Boddien founded the Berlin City Palace Sponsoring Association and initiated the construction of a coulisse around the Palace of the Republic, wishing to evoke the Baroque look of the demolished castle. The new building, owned by the Foundation for the Humboldt Forum in the Berlin Palace, according to a resolution of the Bundestag from 2002, is a center dedicated to non-European cultures. In juxtaposition with the high European art of the Museum Island, it encompasses the idea of making the entire Spree river island a home of science and art attributed to King Friedrich Wilhelm IV. The decision to reconstruct the Palace provoked polemics representing various views on the justification for erection of a building that, in its form, recreates the appearance of a landmark that is associated with Prussian colonialism. Constructing the chapters around these three basic questions: of authenticity, neocolonialism, and revisionism; this paper analyzes key texts that have critically addressed the topic, by researching the cultural and political context within which this reconstruction was possible.

Key words: authenticity, the Berlin Castle, Francesco Stella, The Humboldt Forum, neocolonialism, the Palace of the Republic, reconstruction, revisionism